Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

Сердало

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 8 СЕНТЯБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 108 (7611). ★ Max 3 кеп.

КІОАРГЪЕ ИДЕЙНО-КХЕТАМА БАЛХА ЕШ ЙОЛА ПЕРЕСТРОЙКА

УЛЬЯНОВСК, 6 сентябрь. (ТАСС). «Къахьегамхой политически экономически дешара система эргаяккхарах бола» КПСС ЦК соцам кхоачашбеш Ульяновски областа партийни органаша, беча балхах 1988 шера 13 августерча КПСС ЦК решенега хьежжа «КПСС XIX Ерригсоюзни конференции идеологически балха декхараш» яхача дешай хьакъехьа 5—6 сентябре городе Ульяновске союзни республикай Компартей Центральни Комитетий, парте крайкомийн обкомийн секретарий совещани хилар. Цу темах лаьца доклад йир КПСС ЦК пропаганда Отдела заведующе хьалхарча заместитела П. Я. Слезкос.

Совещане хьежар КПСС XIX Ерригсоюзни конференце решенеш практически кхоачашъяра дешашка, дийцар пропаганда Іилма боарам лакхбара наькъаш, коммунисташа кердадар Іомадара, дуккхача наха юкъе болх бара, знанешцен навыкащцен кийчбалара, экономически политически реформаш еча, перестройка деррига декхараш кхоачашдеча авангардни лоарХІам Іалашбара проблемаш йийцар.

КПСС Ульяновски обкома хьалхарча секретара Ю. Г. Самсонова дийцар областа партийни комитеташа къахьегамхошта политически экономически дешар хьехилга эргадоаккхаш дечох. «СССР къамашта юкъера гІулакхаш дегІадоаладара актуальни дешаш», «ХІанзарча ханара КПСС культурни политика проблемаш» яха докладаш йир КПСС ЦК Отделий заведующей заместителаша В. А. Михайловен В. К. Егоровен. «Общественни Іилмаш перестройка новкъа» яхаш яр КПСС ЦК-арча общественни Іилмай Академе ректора, СССР АН члена - корреспондента Р. Г. Яновске выступлене тема.

Совещане дакъа лоацаш хиннараш хьежар города къахьегамхошта юкъе марксистско - ленински образовани мишта вІаштІехьяькхай, массово - политически культурно - просветительни балхага, Ленински мемориальни комплекса балхага, УльяновгІар дезала вахарца ювзаеннача исторически моттигашка.

Совещане вІаши йовзийтар идейно - кхетам балара балха партийни кулгалдара, кадраш марксистско-ленински чІоагІъяра, шоай лоІамеча объединенешка а нах бах-бахача а интернационални кхетам балара агитационно - массови болх бара дешай, къахьегамхошта коммунистически кхетам балара кхыча актуальни проблемай хьакъехьара опыт.

Укх гарггарча деношка Алма-Ате, Волгограде, Днепропетровске, Иркутске, Минске, Москве, Тбилисе хургья политически экономически дешар эргадаккхара хьалхарча итогашкеи из дІахо кІоаргдара, XIX Ерригсоюзни партконференце а КПСС ЦК июльски (1988 ш.) Пленуме а оттадаь декхараш кхоачашдара лоарХІам лакхбара практически наькъашкеи хьажара пропагандистски актива зональни семинараш.

СОВЕТСКО-АФГАНСКИ ПОЛЕТА ПРОГРАММА ЧАКХЪЯЬККХАЙ

Космонавташ Владимир Ляхови Абдул Ахад Моманди лаьтта бессаб

ТАСС ХОАМ

1988 шера 7 сентябре московски ханах 4 сахьати 50 минути яьлча Владимир Ляхови Афганистан Республика гражданин Абдул Ахад Моманди юкъе вола дунен хьалкъашта юкъера экипаж Лаьтта ессай. Лаьтта бессачул тІехьагІа шаккхе а космонавт дика могаш-маьрша ва.

Хьалха хоам баь ма хиллара, «Союз ТМ-5» яха кема 6 сентябре Іодоссаде йиш хиланзар Іодоссадара программа ханал хьалха автоматически соцаяр бахьан долаш. Иштта хьал оттара бахьан массе а оагІорахьара таьхкар полетага хьежача Центро, белгалъяьча районе кема Іодоссадара динза дарг мел доацар а дир.

7 сентябре московски ханах 4 сахьати 01 минути яьлча бортовой автоматика командегІа кема соцаде кема леладу установка болх бе йолаялийтар. Двигателе болх чакхбаьнначул тІехьагІа «Союз ТМ-5» яха кема Іочудайта аппарат приборно-агрегатни отсеках хьакъьастар, лехкаш атмосфере Іочуда доладелар, Джезказгана города кълубехьен-малхбоаленна 160 километр гаьна долаш Лаьтта а дессар.

Дунен халкъашта юкъерча советско-афгански экипажа полета программа чакхъяьннай. Орбите болх дІахо беш ба Владимир Титов, Муса Манаров, Валерий Поляков.

6 дийнахьеи бийсанеи космосе «Мир» яхача лехкаш йолча комплексе болаш советскии афганскии космонавташа дизза чакхдаьхар белгалдаь хинна цхьана ду тохкамашн эксперименташ.

Афганистан Республика территоре сурташ дахар, спектрометрировани яр, визуальни зем баккхар - юкъе дола дукха геофизически тохкамаш даьд. Хьакхаьча материалаш накъаяргья мехка Іилмеи халкъа боахамеи тайп-тайпара отраслеш, къаьстта аьлча, геологии юрта боахами дегІабоалабара.

Дунен халкъашта юкъерча экипажа балха тІа дикка моттиг дІалаьцар лехкаш йолча советски орбитальни комплексаш тІа деча Іилма тохкамий перспективни программа дакъа долча медицински эксперименташа. Болгарски специалисташа яьча аппаратура новкъосталца хьежар саг дозал хургдоацача волча хана цунна болх булургбий а цун организма Іоткъам хургбий а.

Цхьана полет еча хана экипажа балха керттерча программагІа кхоачашъяьй, лакхерча атмосфера физика даькъе тохкамий массехк сери кхоачашъяьй, дозал доацача хьалашка лакхера баьцовгІаш дІахо дегІаахара хьакъехьа эксперименташ йир, молхай веществаш электрофоретически цІенъярен белкови препаратий монокристаллаш хьалкхеярен хьакъехьа балхаш дир.

Цхьана болх беча еррига этапашка Владимир Титова, Муса Манарова, Владимир Ляхова, Валерий Полякова, Абдул Ахад Моманда нийса а барт товш а гІулакхаш дир.

Толаме чакхъяьннача советско-афгански полето цІаькха а тешал ду Советски Союзен Афганистанеи халкъашта юкъе доттагІала бувзамаш хилара.

Яхьа дневник

ЛаьрхІар кхоачашду

Укх деношка дика хоам бера Наурски районера. Укхазарча кхаш леладераша бокхха толам баьккхаб. Республике эггара хьалха цар кхоачашъяьй паччахьалкхенга ка бола ялат дохкара план. ЛийрхІар 2 ззар тонн йолаш, цар дІачуденнад 2266 тонн кІа, мукх, кен.

Нохч - ГІалгІай чен кхыйолча районашка хиннначул дикагІа дацар укхазара хаоттама хьалаш. Каст-каста делхача догІаша, ди юккъа хІана бац аьнна хьийкхача михо, техача шано Іодуждаьдар ялат. Дукха низ тІабахийта бийзар чІоаггІа хьалхьайнача оасаро даь зе кІезигдара. Іалама низашта хьинар, говзал духьалъоттайир наурцаша. Цар хьийга къа эрна довнзар. Хаьннахьа а дика дІадихьар цар хьувкъам чуэцалга а паччахьалкхенга ялат дохкалга а.

ГІадвугаш да «Россия» яхача колхоза къахьегамхоша даьха толамаш. План 17,2 центнер йолаш, хІара гектара тІара 27 центнер ялат даькккача цар районерча боахамашта юкъе яьржача социалистически яхье хьалхара моттиг яькхай. Шоллагіча моттиге ба В. И. Ленина цІерагІча колхоза кхаш леладераш, кхоалагІача — «Терский» яхача совхоза къахьегамхой. Хьалхалаттарашта духха тІехьа йисаеш цу боахамий коллективаш.

Хьувкъам чуэцача къаьстта лоарХІаме ба комбайнерий болх. Цар да мел дезар нийса дарах, техника лораярах, ялат цІена хьалъэцарах тІакхет кІин, мукха, кена тоннаш. Хьувкъам чуэцача къаьстта белгалбаьннараш А. Исаев, Г. Зерщиков, А. Воробьев. Уж кхоккхе а «Дон-1500»: яхача комбайнаш тІа болх беш хиннав. Уж санна овсарча къахьегамца белгалбаьннаб районе итташ-итташ кхыбола комбайнераш а трактористаш а.

Автомашинний водителашта юкъе хьалхара моттиг яькхай Д. Дадаева. Кхай тІара хьатта цо дІадихьад 1174 тонн ялат.

Ялат чуийцача далац наурций гІулакх. ХьатІакхаьчай комсаш чуэцара ха. Цхьацца долча боахамашка шерра дІадоладеннад уж балхаш. Теша лов, укхаза а района къахьегамхоша доккхий толамаш доахаргхиларах.

Деша дай бац

Сунженски района боахамий шурий-товарни фермашта юкъе къаьстта тІехьаюсаш я «Путь к коммунизму» яхача колхоза № 4 йолча МТФ коллектив. Шера планагІа 1346 тонн шура паччахьалкхенга йохка езаш яр из, хІанзалца ехкар 576 тонн мара яц, е 43 процент.

Хьайбашта дІадилла шортта доакъар, фуъ болча укх деношка а хІара беттача Іаттагара 6—6,5 килограмм шура мара яккхац укхазарча дояркаша. Цул совгІа, шура тІа-тІа эшалуш а латт. Шу доладелча денз цхьан Іаттагара яьккхача шура боарам—1340 килограмм. Районе эггара лохагІболча хьокхамех цаІ ба из.

Хьагучогіа, тамаш я-кх цу колхоза хьайбаш леладераша паччахьалкхенга шура йохкара план кхоачашйой. ТІаккха социалистически декхараш кхоачашдарах вІалла дувца а мича деза...

Да воаца ферма

Нохч - ГІалгІай химически заводе эггара дикагІъярех лоарХІаш я Парагульгов Мухьмада кулгалду пластмассах яь изделеш арахецаш йолча цеха коллектив. Цхьа бутт дІабахийтабац цо ер пятилетка йолаелча денз шийна хьалхашка латта декхараш кхоачаш ца деш. Итташ ззараш сома маьха я шу доладелча денз планал совгІа цо арахийца продукци. Лакха я хІара болхлочун къахьегама овсарле.

Цехе болх беш ялх бригада я, царна юкъе къаьстта белгала я полиэтиленови пленка кийчъеш йола В. Голованов керте латтари О. Озеровас кулгалду прессовщикаши. Коллективе кхычарна шоашкара масал лураш ба царна чубоагІа болхлой. Царех а къаьстта белгалбоах цеха прессовщицаш, нешаш Громова Валентина Акимовнан, Бабакиева Хадиса Супьяновнан. Цхьа ди дІадодац цар шинне шоай нормаш 30—50 процент тІехкхоачаш ца еш.

Цу тайпара болхлой кІезига ба тха предприяте, — яхаш дувц шин нешах завода партбюро секретара, йоккхагІйолча мастера Егорочкина Валентина Трофимовнас.

СУРТА ТІА: прессовщицаш В. Громован, Х. Бабакиеван шоай продукцех дагабувлаш латт.

Р. АУШЕВА сурт.

ШУРА ДУКХАГІА ХУРГЙОЛА НИКЪ

Гаьна дац Іа. Шеллуш йоагІа. ХІаранена лов ший цІа, ший ков-карт ма хулла дикагІа хьатІайоагІача шелалга, халонашка кийчденна хилар. ТІаккха балха моттиг, из а деций вай ков-карт? Да. ХІана аьлча, цигара йІовхал а эш вайх хІаранена. Вай цІен, вай дезала рузкъан хьасташ да уж. Перестройка йолаелчахьа хьалха хиннначул дуккха беркатегІа дерзаш латт, масала, тха дараш-м. Подряд юкъе яьлчахьа айденнад тха дояркай, алапеш, мукъа ха духхагІа я, болх бе аттагІа да.

Цунга хьежжа айлуш йоагІа къахьегама овсарле а. Шура яккхара, дулха хьайбаш кхедара ца хаддаш районе хьалхале лелаеш хьайогІа тха «Экажевский» совхоз. ХІанз а я тхога из хьалхале. Юкъера лаьрхІача хІара кхоабача Іаттагара ден-бус 8—9 килограмм шура йоаккх оаха укх деношка. ХІаьта 8 бетта яьккхар — 1760 килограмм совгІа я. Аз айса цу юкъа хІара сай Іаттагара 2350 килограмм йолаш яьккхай из. Сол дукхагІа яьккха а ба дояркаш. Масала, Сурхоева ХІажарас ший хьокхам дІакхачийтаб 2790 килограммага. Иштта лакха хьокхамаш да Пислягина Нинай, кхыча дояркай.

ХІаьта со дувца еннар-м кхыдар дар. Цхьа ха яр: доярка гІулакх — шура, доахан деттар мара дац, оалаш. ХІанз а нийслу цу тайпара уйлаш йола нах. ХІаьта а доаханна ведараш, е шура йоаккха аппараташ кІалакхахьа езача тхона дикагІа хов тхоай гІулакх малагІа да а балхах, хьайбаех дукхагІа дог лазар малав а. Айса бетт етт меца, хьога хилча, тІаьдача латташ біаргабейча са сай дог лазадоал цох къахеташ. ХІаьта а укх тІехьарча шерашка цу тайпара моттигаш нийслац тха ферме. Диза, дІайха долаш доакх тха хьайбаша хІара Іа. ХІанз хьатІадоагІар а иштта чакхдала меташ да тха. Сона из хов ферма коа дотташ латтача аьла, чан аргІех, сенаж чуйоаллача кІоагех, хІанз хьажкІий силосах юзаш латтача траншеех. Планах деррига а тха шин фермана эшар 10.150 тонн мошен гІожен доакъар да. Цох хІанзлехьа Іалашдаьр — 8000 тонн гаргга да. ХІанзчул тІехьагІа цунна хьатІакхетаргья дукха силос, доакъара буракаш, хьажкІий гІад, коартолех совъяьнна отходаш, кхыдола доакъар. Лоацца аьлча, тхоай доахан Іай диза хургхиларах дог тийша да тхо. ХІаьта доакъар хилча — шура яккхара тхо тІехьашка а даргдац.

ДІадоладаьд базашка ремонтни балхаш а. Массайола транспортераш тоаяьй, болх беш я поилкаш, доакъара раздатчикаш, хий дІоахду яьш, доакъар кийчду кухни. Цул совгІа, біарча кормоцех а я тха гІожа а моша а доакъар кийчдеш. Из кІезига-дукха кулгтоха дезаш я. Аьннад оаха ремонтникашка из а йиц ма ялийта.

З. ТЕРХОЕВА,
Назрановский района «Экажевский» совхоза доярка.

Оарц дала!

Делкъа ха яр тхо Сунженски района XX партсъезда цІерагІча колхоза № 2 йолча шурий-товарни ферме кхаьчача хана. Гаьннара біарг тІаэттар тха хьалхагІа укхаза вІалла ца хиннача тоъал боккхача гувна.

— Из силоса гув ба, — аьлар ферма заведующе А. Могушкова.

— Мишта? — цецдаьлар тхо, — силос-м кІоагашка йоллаш ма хулий.

КІоагаш ферме долаш да. Лард а елла, чІоагІца чІегІаш хьахьекхар цар, Доакъарца нийсса ахаш хІана яц аьнна дукха яр уж.

— ХІанз-м цаІ дергдар, — аьлар Имрана. — Іай гІулакхаш кхы а вогІа хургда. Доакъар бахьан долаш кертах каетта езача кхоачаргба совхоза кулгалхой а фермера болхлой а.

— Мишта? — цецдаьлар тхо. — Районе цхьа боахам бац ассинцаш санна Іан халонех кхера ца безаш. ХІара бежана доагІар лаьрхІача массарел дуккхагІа кийчдаьд совхозо доакъар. Цул совгІа деррига а 1-чен 2-чен классагІа а да из.

Оаха дувцачох ца башаш, баламаш ураГъззар бежа Іуша. Фермана йисте хьалдаьча аьла а чан а аргІаш долча дІадигар цар, тхо. Дега чІоагІа воацача сага біаргех хий даргдолаш дар укхазара сурт. Йол дуккагІъяр тюкаш а яь дІанийсъяьй аргІашка. Цхьайола тюкаш юстара ядар. Царех цаІ а шиъ а хьаяьстар оаха. Бокъонца вар тесса, телхаяр йол. Цу тайпара дар аргІа юкъе кулг чудахийта оаха хьадаькхача доакъар а.

ТІаккха мишта дар фермана гаргагІдола аргІа? Из вІалла бухь баькха дацар. Дагадехар дІадахача дийнахьа а бус а чІоагІа дийлха догІа.

— Из мара деций, — аьлар Имрана, — дІахьажал укх аьлага. ЧІегІаш мара кхы хІама дац укхана.

Юха а дагадехар совхозе Іалашдаь доакъар дика да яхаш директора В. Н. Догонова дийцар. Цу гІулакха дух тІа довла лаьрхІар оаха. Лакхе бийцача бежа Іуша а ветеринарни лоро Бестаева Земас а ше ма дарра дийцар цох лаьца.

— Доакъар кийчдер Адуев Хьасана кулгалду бригада коллектив я, — йоахар цар. — Кхай тІара дикагІйола аьла тюк хьа а нийца, доакъара дикал кІоастаеча районни лабораторе дІайихьай цо, тхоца дага а ца воалаш. Из иштта дий вІалла ховрг а дацар тхона, цу лабораторера цкъа кхалсаг тхоаш долча ена хиннаецаре.

Кхы цхьа хІама да дувца ца чІегІаш хьахьекхар цар, Доакъарца нийсса ахаш хІана яц аьнна дукха яр уж.

— ХІанз-м цаІ дергдар, — аьлар Имрана. — Іай гІулакхаш кхы а вогІа хургда. Доакъар бахьан долаш кертах каетта езача кхоачаргба совхоза кулгалхой а фермера болхлой а.

— Мишта? — цецдаьлар тхо. — Районе цхьа боахам бац ассинцаш санна Іан халонех кхера ца безаш. ХІара бежана доагІар лаьрхІача массарел дуккхагІа кийчдаьд совхозо доакъар. Цул совгІа деррига а 1-чен 2-чен классагІа а да из.

Оаха дувцачох ца башаш, баламаш ураГъззар бежа Іуша. Фермана йисте хьалдаьча аьла а чан а аргІаш долча дІадигар цар, тхо. Дега чІоагІа воацача сага біаргех хий даргдолаш дар укхазара сурт. Йол дуккагІъяр тюкаш а яь дІанийсъяьй аргІашка. Цхьайола тюкаш юстара ядар. Царех цаІ а шиъ а хьаяьстар оаха. Бокъонца вар тесса, телхаяр йол. Цу тайпара дар аргІа юкъе кулг чудахийта оаха хьадаькхача доакъар а.

ТІаккха мишта дар фермана гаргагІдола аргІа? Из вІалла бухь баькха дацар. Дагадехар дІадахача дийнахьа а бус а чІоагІа дийлха догІа.

— Из мара деций, — аьлар Имрана, — дІахьажал укх аьлага. ЧІегІаш мара кхы хІама дац укхана.

Юха а дагадехар совхозе Іалашдаь доакъар дика да яхаш директора В. Н. Догонова дийцар. Цу гІулакха дух тІа довла лаьрхІар оаха. Лакхе бийцача бежа Іуша а ветеринарни лоро Бестаева Земас а ше ма дарра дийцар цох лаьца.

— Доакъар кийчдер Адуев Хьасана кулгалду бригада коллектив я, — йоахар цар. — Кхай тІара дикагІйола аьла тюк хьа а нийца, доакъара дикал кІоастаеча районни лабораторе дІайихьай цо, тхоца дага а ца воалаш. Из иштта дий вІалла ховрг а дацар тхона, цу лабораторера цкъа кхалсаг тхоаш долча ена хиннаецаре.

Кхы цхьа хІама да дувцаІ мара йоацача шурий-товарни ферме кхаьчар тхо. Хьайбашта моша доакъар дуллаш доахкар бежа Іуй Табуркаев Имрани Джакаев Резванн. Царга хаьттар оаха шура лаьгІъялара бахьан.

— Эггара хьалхара а керттера а бахьан — доакъар во хилар, — аьлар Имрана. — ДукхагІъяраш чІегІаш я, хьайбашта юае пайдана йоацаш.

Шоаш яхар бакъдеш, хьайнашкара хьа а нийеш, пІелг санна сома йола баьдаьд цар пенаш, дукха рузкъа дІадахийтад уж хьадара. Цхьабакъда, силос чуйоллара пайдана дац уж. ХІана?

— Лаьттара хий хьатІадувл цу кІоагашка, — йоах ферма болхлочо. — Из иштта доллаше царех цхьанне чу силос еллай. МалагІа пайда баьннаб цох? БІаьш тоннаш доакъар хайра доацаш дайнад. Хий хьатІа а даьнна. латт кІоаг.

Шоашкара даьнна гІалат тоаде лаьрхІар колхозхоша. Силоса гувнаш хьалде болабелар уж.

— Укх тайпарча наькъаца силос лелайой хац сона, — йоахар шофера А. Шимаева, — цхьабакъда, укх тайпара къахетам боацаш доадеш доакъар юххьанца гу сона. Гувнаш а деш, силос дІаоттаеш хилча, цунна кІал чан «мотт» билла беза, тракторца дикка Іотоіа а беш. Из де бицбеннаб. Вешта аьлча, хоттала дІадоаржаду доакъар.

Цахаддаш болх беш я силос Іотеіаю бульдозер. Доакъар цхьан моттиге хьагулду цо, гаьнна тІехьашка а ухаш. Ше юхайоагІача хана дукха хотта бахь цо. Цудухьа силос бокъонца бІехъеннай, дІа мел хьежача хоттан гурматаш яда. Шек дІа воацаш из кегар беш ва тракторист. Духхьал цу цхьан «гувнацара» 100 — 150 тонн силос пайдан йоацача яьннай.

— Дика да-кх ер еррига ца талхе, — йоах А. Шимаева. — Ховш ма дий силос сихха дІакъовла езалга. Ер гув дІаболабаь куклий ха я, хІаьта из дІакъовла безалга сага дагадогІаш а дац.

Силоса хьоккхараш 154 гектар хьажкІаш я. Ала хІама доацаш дика хьийкъай уж. Цхьабакъда, хайра доацаш йоаеш латт уж цхьаккха бехкнокхам боацача наха. ВІалла деце а, кхом ма бий цар. ТІаккха мича даха деза бІарччача шера уж хьалкхееш наха хьийга къа, доадаь доагор. Іан бетташка доакъар доацаш дусаргдолча хьайбай къа? Шоаш цхьа пайдане хІама ду яхаш чуийна къахьегаш ба укхаза комбайнераш В. Белов, В. Марьевский, Н. Калугин, В. Овсянников, водителаш И. Кусиев, Р. Мерескаев, З. Шимаев, дукхха трактористаш. Кхетадац-те цар шоаш кийчъер силос а йоацаш, нувхаш йолга?

Тхо цу туржаІага хьежаш латтача юкъа керда «силоса» гув хьабе болабир колхозхоша. Юха а лаьгІо делхача догІо дошадаьча лаьтта Іодоассадир водителаша доакъар. Сихха дІахехкар цигахьа ший хотташа хьалъяькхха бульдозер тракториста. Дуккхача наха шера хьийга къа хІалакде волавелар из.

М. МУРАТОВ.

ДОАКЪАР ДОАДЕШ ЛАТТ

КІОАРГЪЕ ИДЕЙНО-КХЕТАМА БАЛХА ЕШ ЙОЛА ПЕРЕСТРОЙКА

Советски Союза шозза Турпала СССР летчика-космонавта В. А. Ляховна Октябрьски Революце орден яларах дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Мир» яхача орбитальни Іилма-тохкама комплекса тІа толаме космически никъ барахи цу хана къонахчали майрали гойтарахи Советски Союза шозза Турпала СССР летчика - космонавта Ляхов Владимир Афанасьевича Октябрьски Революце орден лойла.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 ш., 7 сентябрь.

◆

Афганистана Республика гражданина космонавта-тохкамхочоа Мухаммед Дауран Гулям Масума Халкъий ДоттагІа орден яларах дола

СССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Мир» яхача орбитальни Іилма-тохкама комплекса тІа толаме космически никъ барахи цу хана къонахчали майрали гойтарахи Советски Союза Турпала цІи лойла Ленина ордени «Дошо седкъа» яха медали дІа а луш Афганистана Республика гражданина космонавта-тохкамхочоа Абдул Ахад Моманда.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. ГРОМЫКО.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва, Кремль.
1988 ш., 7 сентябрь.

НИКЪ МАЬРША ХИЛБА ШУН, ОЛИМПИЙЦАШ!

6 сентябре традицегІа ЦІеча майдане баьккар аргІанарча олимпийски стартагІа арабаьнна советски спортсменаш. Цар зизай венокаш яккар В. И. Ленина Мавзолейна хьалхашка, Ца вовзача салтечун каш тІа.

Цул тІехьагІа кагирхой столични Дворце торжественни накъабаьхар советски спортсменаш. Наькъа ловца боаккхаш спортсменашка дош аьлар СССР Госкомспортен НОК-ен председателе М. В. Громова, КПСС ЦК пропаганда Отдела заведующе заместителе И. М. Зараменске.

Олимпийций цІерагІа шозза олимпийски чемпиона легкоатлета Ю. Седыхен спортивни гимнастика дунен чемпионкас Е. Шушуноваси дош делар шоаш мехка спортивни сий лакхдергхиларах.

Столица творчески кагирхоша олимпийцашта концерт оттадир.

7 сентябре Аэрофлота хьалхарча лаьрххІача рейсагІа гІетта Сеуле дІаяхар советски олимпийски делегаце йоккха группа, цига 17 сентябре XXIV ахканарча Олимпиада цІи лотаергья.

(Корр. ТАСС).

ДЕМОКРАТЕ ХЬАЛАШКА ДАХА ІОМАЛУ

КЕРДА КУЛГАЛХО ХЕРЖАР

Карабулакски аьшкабетонни изделей завод наьха бага яха дукха ха я. Республика гІишлон индустре хІанз а ший моттиг дІалаца мегадац цунна. ДІадахача кхаьшера ший проектни мощностага диллача яла тарлучох ах гаргга мара продукци арахийцаяц цо. Геттара бала хинна дІаэттад карара шу. ХІара дийнахьа юхадоалаш доагІа завода гІулакхаш. КІезигъеш коррекци йича а, дІаяхача шин квартала планаш кхоачашъяьяц. Іалаьмате Іаткъ предприятена кадрай проблема, ира латт укхаза социальни дешаш.

Бокъонца кегар бар ахкан бетташка баьллар. Дика язду цох лаьца «Къахьегама байракх» яхача Сунженски районни газета тІа. Укх шера 21 июле араяьннача районна номер тІа я ер диалог:

— «Завода директорца къамаьл де ловра сона.

— МалагІчунца? Тха-м бІарча кхоъ ма вий уж, — жоп делар йоІо. — Цицкиев, Мальсагов, Газгиреев».

ГІулакх ше ма дарра дийпача бокъонца вола директор Ч. Цицкиев вар. Ше отпуске водача хана приказ а теха, шийна когаметта завода керттера инженер С. Мальсагов витавар цо. Цхьабакъда, дІаьха хиланзар цун «доал» РСФСР хин боахама мелиораце Министерства главка начальника В. П. Шумакова приказагІа Цицкиев салоІаш волча юкъа директоралла хьожаву лоаллаха йоаллача хозрасчетни участка кулгалхо И .Газгиреев. Цига дІадолалу «ши сесаг йолча коакарта, лата жІали ма эшац» яхача халкъа илле дешаш дагадохийта гІулакхаш.

ТІаккха коллектив? Цун позици йовза сай кабинетера аравала везаш хиланзар са. Іурра балха хьавеча, дукха маркаш тІайоахка боккха письмо конверт хьакховдабир сога. Из завода коллективагара дена каьхат дар. Дог лазаш яздора наха шоашта Іаткъар, шоай предприяти тІехьаюсаш хиларах, боккхийча хьакимаша из Карабулакски рудай йоацача гІишлон материалий заводах дІатоха лерхІалга. Яь решени корта боацаш хиларах а яздора болхлоша. Цифрашца, расчеташца, пайда эцанза юса дукхха таронаш гучаяхарца редакци тешае гІертар уж шоай предприяти яха бокъо йолаш йолгах. «ГІулакх бакъахьа вІаштІехьдоаккхе, заводана доагІача тайпара доал дой, къахьегамхой социальни хьашташ теркалдой, — яздора коллектива викалаша, — сихха пайда бе йолалургъя предприяти, — Эшар фуд? Завод хьалъеча хана динза дисараш юстардахар, бийдалца снабжени елга тоадар, болхлошта чуІе фусамаш хьальяр. Завод йиллача дийнахьа денз укхаза болх беш ба тхоах дукхагІбараш, цудухьа лов тхона из йисар, из тІехьаюсачара хьалъялар».

Иштта дар бакъдар...

Ираза, болхлой дешаш дІакхьачар РСФСР хин боахама мелиораце Министра В. П. Логинова лергашка. Цо ши завод вІашагІа а теха, цхьа предприяти хьае аьнна яь решени хийцар.

Цхьабакъда, из дарах хувцаделанзар завода гІулакхаш. Хьалха санна мухалегІа «чуйодар» из. Гаьнна кхоачашйицар цо паччахьалкхен планаш. Бахьан — администрацена болх вІаштІехьбаккха ховш ца хилар. Завода бокъонца волча директора маганзар коллектива барт цаІ бе, лоархІамеча гІулакхашта нах тІаберзабе, бийдалцара снабжене дешаш къоастаде.

Кулгалхо хувца везача кхаьчар гІулакх. Къахьегама коллектива совето решени йир лакхерча инстанцешта хьалхашка керда директор харжара дош оттаде. «Ак» ала саг лоархІаванзар. Укх деношка из повесткА йолаш собрани завода коллективо чакх а яьккхар.

Дукха нах гулбеннабар предприяте актови зале. Царна юкъе бар завода берригаш хІана бац аьнна болхлой, специалисташ, лоаллахарча промышленни предприятешкара баьхка нах. Собране президиуме багІар РСФСР хин боахама мелиораце Министерства главка начальник В. П. Шумаков, «Аргунводпром» производственни объединене генеральни директор В. В. Русин, завода къахьегама коллектива совета кулгалхо И. Даурбеков, кхьбараш.

Завода директор харжара яьча конкурсе дакъа лаца ловш бархІ саг вар. Цар массане а конкурсни комиссе хьачуденнадар шоай каьхаташ, заявленеш. ХІара претендента дош делар. Царех цхьабараш аьннар лоацца хьадоаладе лов сона.

Карабулакски рудай йоацача гІишлон материалий завода керттера инженер С. Арсамаков: «Нагахьа санна со директоралла хорже, эггара хьалха наьха кхаьхьегара, салаІара хьалаш тоаде хьожаргва со. Аз къамаьл даьд завода цхьаболча болхлоща. Цо тешаваьв со болх тоабе, планаш кхоачашъе йиш хиларах. Иштта аз дош лу наха чуІе фусамаш хьалъяра чІоаггІа теркам тІабахийта, шоай доалахьара цІенош хьалде ловрашта ссудаш эца а гІишлон материалашца а новкъостал де».

КЗЖБИ производственно-технически отдела начальник Г. Ведзижев. «Завода кулгалхо хилар атта гІулакх дац, тха яр санна тІехьаюсача предприяте хІаьта а. Цхьабакъда, тахан коллективо сай кандидатура хьаллоаце, беррига низ тІабохийтаргба аз юхебисача биъ бетта а шера а планаш кхоачашъяра. Къоастаде хьожаргва организационни дешаш. Каст-каста йох предприятера оборудовани. Из ца хилийта а хьинар кходергдац аз».

Завода керттера инженер С. Мальсагов: «Предприяте планаш кхоачаш ца яра бехк духхьал хьалха хиннача директора Ч. Цицкиевна дІатІабилла лац сона. Укхаза бехке ва со а. Дале а, сай кандидатура оттаю аз, болх тоабе ловш, перестройка дІадехараш сайна кхоачашде могаргда аьнна хеташ».

Завода халонех, уж дІаяхара наькъех дийцар кхьча конкуренташа а. Наха лергдилла ладувгІар царга. Къамаьлаш дир В. П. Шумакова, В. В. Русина, КПСС Сунженски райкома инструкторо Гагиева, кхьчар. Кастта дІадоладелар кхадж тассар а.

Хьалхарча туре дакъа лоацаш хиннача бархІ сагах С. Мальсагови Г. Ведзижеви мара висанзар. Хьалхарчунна тІехьа кхадж тессар шовзткъа саго, вокхан кандидатура хьаллаьцар ткъаь пхенне. Кхадж тоссарех 51 процентал кІезигаІа боацаш нах тІехьа бар мара харжац директоралла. Е Мальсаговна а, е Ведзижевна а аьттув балензар из де. ШоллагІа тур чакхъяккха езаш хилар.

Цига котало яьккхар С. Мальсагова. Ер я цун лоацца биографи. Сосуркъо 1957 шера ваьв. Юкъера школа чакхъяьккхачул тІехьагІа Грознерча ремонтно-механически предприяте слесарь-сборщик волаш къахьегаш хиннав. Цигара Советски Эскаре гІулакх де вахав. Цул тІехьагІа заочно Белгородера гІишлон материалий институт чакхъяьккхай. Цу юкъа ГРМП слесарь, мастер, технолог волаш болх баьб. Шу совгІа хьалха КЗЖБИ керттера инженерагІа хьожаваьв.

Къахьегамхочун биографи я Мальсагова яр. Теша лов хІанз директор волаш цо цунна керда сийрда оагІув ІотІатохаргхиларах.

К. МАЖИТОВ.

Кхоана—160 шу дуз сийлахь-воккха йоазонхо Л. Н. Толстой ваьча дийнахьа денз

ГАЬННАРА ХЬАДОАГІА ДОТТАГІАЛ

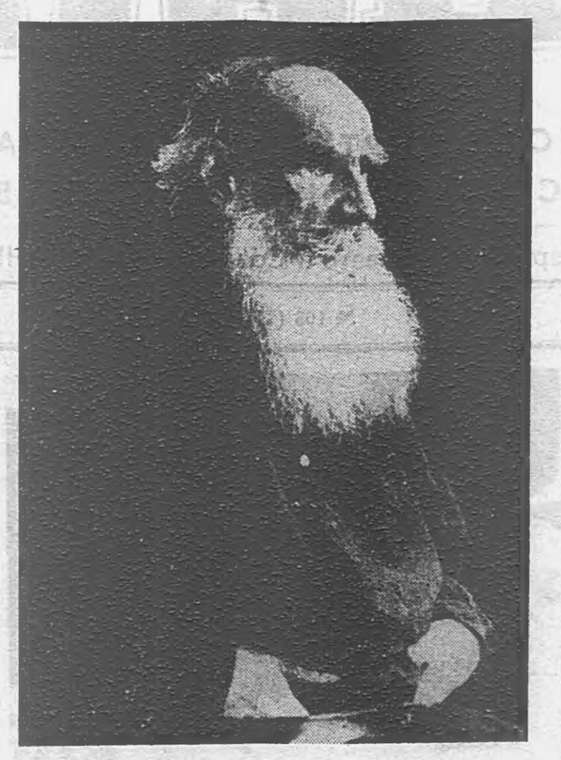

ЯСНИ ПОЛЯНЕ

ТУЛЬСКИ ОБЛАСТЬ. БІаь кховзткъа шу хьалха Тулана гаьна йоаццаш уллача Ясная Поляна яхача усадьбе ваьв Лев Николаевич Толстой. Кхел иштта нийсъеннай цун, эрсий аристократех ваьнна граф Толстой сийлахь-воккха йоазонхо хинна дІаэттав, хІаьта ший вахарах дукхагІойла ха шоай усадьбе вахаш а яьккхай цо. Халкъа вахар ма дарра цунна дайза йола Ясная Поляна тІехьагІа боккха лоархІам болаш хиннай цун художественни гений хьахилара.

Ясни Поляне яздаьд цо «ТІоми машари», «Воскресение», «Анна Каренина» санна дола дунеч литература шедевраш хинна дІаэтта романаш. «Исповедь» яхача ший произведене тІа сийлахь-воккхача йоазонхочо аьннад, доал деш йолча классах ше бокъонца дІахьдав, аьнна. ТІехьарча шерашка яснополянски вахара барски уклад новкъа йолаш хиннав Толстой. 1910 шера октябрьски бус ше шовзткъеи итт шу совгІа йолча хана ваьха Ясни Поляна йита а йите дІавода из, кхы юхавоагІаргвсацаш.

Революци яьнначул тІехьагІа Ясни Полянах мемориальни музей-заповедник ю. ЦІагІа хьалха хиннача тайпара обстановка я, Толстойя библиотека (22 эзар книжка), цо ше лелаяь хІамаш, гІорбаьнна болча эрсий художникаша яздаь йоазонхочун а дезалий а сурташ да.

Тахан Ясни Поляне ух эзараш туристаш, сийлахьвоккхача йоазонхочун талант бокъонца дукха езаш бараш. Музея болхлой шоашта могар деш ба Л. Н. Толстойя вахарцеи творчествацеи дувзаденна мел дар метта лоаттаде гІерташ, хІана аьлча цо ше ма аллара: «Сай Ясни Поляна йоацаш сона хала хургда Росси кхетае, сай цунцара гІулакх довза. Ясни Поляна йоацаш, хила тарлу, са даймехка эшаш дола юкъара законаш сона къаьггагІа бІаргагулга, бакъда, из геттара чІоагІа безалургбац».

СУРТАШ ТІА: Л. Н. Толстой. Ясни Поляна. 1908 ш. В. Г. Черткова фотографе тІара.

Л. Н. Толстойя цІа къулбаседа оагІорахьара.

ТАСС фотохроника.

XIX бІаьшерен 50-гІа шераш долалуш хувцамаш хул цІихезача эрсий йоазонхочун Лев Николаевич Толстойя вахаре. Цхьаннахьа дІа ца вахача валац из, цхьаккха пайда боацаш денош дІаухаш латтандаь.

ВоккхагІа вола воша Николай Кавказера цІавеча, гІадвахар Лев Николаевич. Кавказ — эзараш долча лоамех, чІоженех, довкъех, аренех латта, вІаши гаргарча итташ тайп-тайпара метташ дувцача къамех латта из мохк даим наьха, къаьстта эрсечун, теркам тІаозаш хиннаб. Кавказа лоамашкарча денал долча къонахий зІаммигача отрядо моастагІчун бІарча бІу юхатохаш хиннаб. А. С. Пушкина, М. Ю. Лермонтова. А. А. Бестужев-Марлинске цу мехках даь говзаме йоазонаш дийшача Лев Толстойна а хьамсара хетар из мохк.

1851 шера 29 апреле вежарий ТолстойгІар цу мехка баха арабаьлар. ХІаьта 30 мая уж кхьачар Николай Николаевич 20-ча артиллерийски бригада 4-ча батарея командир хиннача Старогладовски станице.

Цхьа кІира даьлча Николай Николаевич Старый Юрт яхача цхьан йоккхача нохчий юрта дІахьожавир. Цу юрта йоккха базар а ярмаркаш а хулар. Духхьал нохчашкахьа хьаераш йоацаш, арахьара тІаккхуьхьаш хІамаш а хулар цига йохкаш, тайп-тайпарча къамех нах гулалора цига. Старый Юрт хІара кІира нах тІабоагІаш йола къамаш вІашагІкхета пункт яр. Цудухьа оттаяьяр цига Горячесточненски станицана кхеамзле хилийтара тІема чІоагІале а.

Л. Н. Толстой цу юрта воагІа 1851 шера 6 нюле. Цун теркам тІаоз эрсий поэташа тайп-тайпара хестаяь Кавказ цунгара хьайолалуш йолча юрто. Цигга волалу из Кавказе хьакхаьчача ше тесса дита хинна дневник юха а язде. Вахар ше мадарра хьахьокхара цунна эшар кортамукъал, тайп-тайпарча йоазонхой романтикагара Кавказа бакъдолчунга валара.

Толстойя сапаргІата даьнна денош хьакхьачар. ЗІамигача сага вахар, доалаш, харша чу даьлар.

Дукхача хана денз ревматизм йолаш вар Толстой. Волга тІа гІолла нижь бета хана кхы тІа шелал а кийттаяр цунна. Дарба доладе дезаш дар, уллув минеральни хий хиларца дувзаденна. Лазар дІадоаккхаш болча железисти хьастарча ваннашка аха волавелар из. Цигара Іалам а дезаденнадар цунна: лоамаш, шоай тайпара хьалъеш латта хьайраш. Хьасташка хІамаш іутташ хулар Старый Юртара нохчий кхалнах. Лакашкара йоагІа цар оазаш хьаьшо кхета ца йой а, цо дукха ха йоаккхар хозача нохчий мехкарашта бІарахьежаш. Цар малхбоаленгахьара наьха гІирс безабеннача цо язду «Живописни я кхалнаьха группаши акхача моттига хозали — бІарг тІа ца соцаІ хоза сурт, сахьаташ доах аз царна бІарахьежаш».

Деш хІама доацаш дІадодар Кавказерча бІухой вахар. Набегаш йолча хана походашка ухар, юхейисача хана картех ловзар. Цхьабакъда, Толстой юстара вувлар цу гІулакха. Амма, лагере ше вахаш хиларагІа цу ловзарга хьожаш хулар из.

Уж болча лагере каст-каста воагІар Старый Юрта вахаш вола къона нохчо Мисербиев Садо. Гонахьара нохчий шийна бовзаш бецце а, лоамаро куц долаш, дог цІена хилар бахьан долаш цунна тІаоттар Толстой эпсараша из Іехавеча хана. Из ца ловзийта гІерташ а хулар Лев Николаевич. ТІехьашкавалга лоамарочо сийдолаш лоархІаш дац, цудухьа Садо дІаго а ловзаш хулар. ТІаккха кхы Іс а ца венна, Мисербиевгахьа волаш ловза лаьрхІар Толстойс. Цунах тешам беллар лоамарочун. Цунца кавказски доттагІал тасса лаьрхІар Садос. Шийх дикка бІу бенна хила везар цун полко еррига юрта кхерам тІалоаттабеш волча Николая воша ше волча хьоашалгІа хьехаш вола Мисербиев.

Лев Николаевича лоамароша хьаьшана оттабеш бола кхача а бенна, хьоашал а даь, совгІата герз а говр дІаэца, аьлар Садос. ДарегІа дола совгІат харжа лаьрхІар Толстойс, хІана аьлча, цунна духьала юхадала Николинькай хинна къаьна дото сахьат мара хІама дацар цунга. Цхьабакъда, фусамдай цу гІулакха раьза хиланзар: хьаьшо дарегІа дола совгІат харжар фусамдаьшта из раьза ца хилар лоархІ лоамароша.

Кхыча къамех болча нахаца геттара айха доттагІал тассацар Кавказе лоамаро Іоажала цо кІалхара ваькхавеце е лоаман кхалсага сий лорадаьдеце. Амма, Толстой духхьал картех ловзача га даккхарах хинна доттагІа вацар.

«ТІом? Ма кхета ца луш хІама да из... Іайха хьайга, эшаш бий из, нийсхо йолаш бий из, яха хаттаз дича, чурча оазо даим жоп лу — бац», — яздаьд Толстойс.

Нагахьа санна цар доттагІал тІемцарча цабезамца дувзаденна хиннадале, тІаккха мишта лоархІаш хиннаб Толстойс Кавказски тІом? Белгалдаккха деза, къаьстта укхаза — Кавказе — дайзар Лев Толстойна нийсхо йолен йоацен тІемаш. Цо да а доагІаш харцахьа лоархІ «Россе ший дезал, гаргара нах, доттагІий, ахархой а болаш, царна хьалхашка декхар а долаш вола, лоамарошца эгІазал лелае цхьаккхА бахьан а безам а боаццаше ший денал хьагойтар духьа Кавказе вена лела» эрсий эпсар.

Цу хана язъяьча произведенешка хьежача, тоъал гучабоал Толстойя лоаманхошца хинна безам. Цудухьа цунна царех кхахеташ а кхерам тІабоагІача хана цо царна гІо деш а хиннад. Цудухьа хиннав из лоаманхой гаргара доттагІа а. Из лаьрхІа деннад цунна эггара дезагІа дола совгІат — бІаь дото сом доаккхаш дола тур.

ДоттагІал геттара чІоагІделар. Цар доттагІала гом а шербелар. Мисербиевца цхьана Толстой волча хулар Исаев Бултеи Дурдеи. Цу бувзамо цар кругозор йІаьхий йора. Лев Николаевичагара царна ховра тІемах дола кердадарш, хІаьта царгара цунна хозар халкъа легендаши преданеши.

Цкъа чарахье а баха, чубаьхкача Бултас Толстойна дийцар Джами цІенах дола драматически истори. Цунна чІоагІа раьза хиннача Толстойс, дог айденна аьлар: «Кавказски дувцарашта» дола сюжет да, хьона из».

Джами яхача нохчочун дезал паччахьа бІуша бовхаро дагадохийтар «Набег» яхача дувцара чулоацам.

Садонен Толстойнен юкъера доттагІал геттара кІоаргденнадар — цаІ шоллагІчун метта вала а кийча волаш. Лев Толстойс Мисербиевна совгІата йита ашараш лекхаш йола кІопилг 1918 шера кІайгвардейцаша Старый Юрт йохаялца йолча хана цар дезале хьамсара хеташ, лораеш лелайир.

ТІема походе дакъа лаца аьттув балар дог доахаш сихлу из ше Тифлисе вахачара Старогладовске юха кхача. Юха а цига вІашагІкхет доттагІий. Из вІашагІкхетар нъаьстта теркам тІаозаш дар. Ший доттагІчун письмошкара цун хьал атта доацилга ховш волча Садос Толстойна говр йоалаяьяр. хІаьта Бултас 150 сом ахча делар. Ше фу даь из юхадекхаргда ца ховш, гІадваха хьувзар Лев.

1852 шера 1 феврале, укхаза дІаяздир цо ший доттагІий иллеш. Садойи Бултий цІераш даим яхаргйолаш, дІаяхийтар духьа, цао цІерагІа яздир цо уж лоаман кхалнаьха кхелаш гойташ дола иллеш. Уж дІаяздаьчул тІехьагІа, из дика кхетабича хозагІеи бІаьхегІеи болча меттайх цаІ ба нохчий мотт, яхаш хестабаьб Лев Николаевич Толстойс.

Иштта нохчий мотт а къам а дезаденна хинна йоазонхо цигара ханахьа дІаваха дага хиннавац. Бакъда, эпсара чин долаш вола из Кавказе лаьттача нийсхо йоацача тІем тІа лоаманхошта духьала тІом бе е цигара дІаваха везача эттав. Цудухьа сихонца йитай цо Кавказ. Мисербиева веший воІа Абойна дагадоагІарех иштта да из. ЦІаккха ше вохкаргвоацаш болча доттагІашшара къаста атта хиннадац Толстойна. Ше дІаваха ах шу даьлча, 1854 шера 9 нюле язду цо: «Кавказ еза сона боккхача безамца. Мадарра аьлча, дика ба, цхьа тамашийна а поэтически а вІаши духьаленаш йола ши хІама — тІоми коо тамукъали — чулоацаш бола из акха мохк».

ХІанз Толстой-Юрт оалаш йола из Старый Юрт теш я сийлахь-воккхача йоазонхочуни нохчий къамани доттагІала. Цу доттагІака теш я Лев Николаевич Толстой музей а цунна дегІа памятник а. Баркал оалаш йолча тІехьенна цІаккха а диплургдац из. Цудухьа къаьстта дог гІоздаьнна дезду Нохч-ГІалгІайчене йоазонхочун юбилей йола ди.

А. ЮСУПОВ.

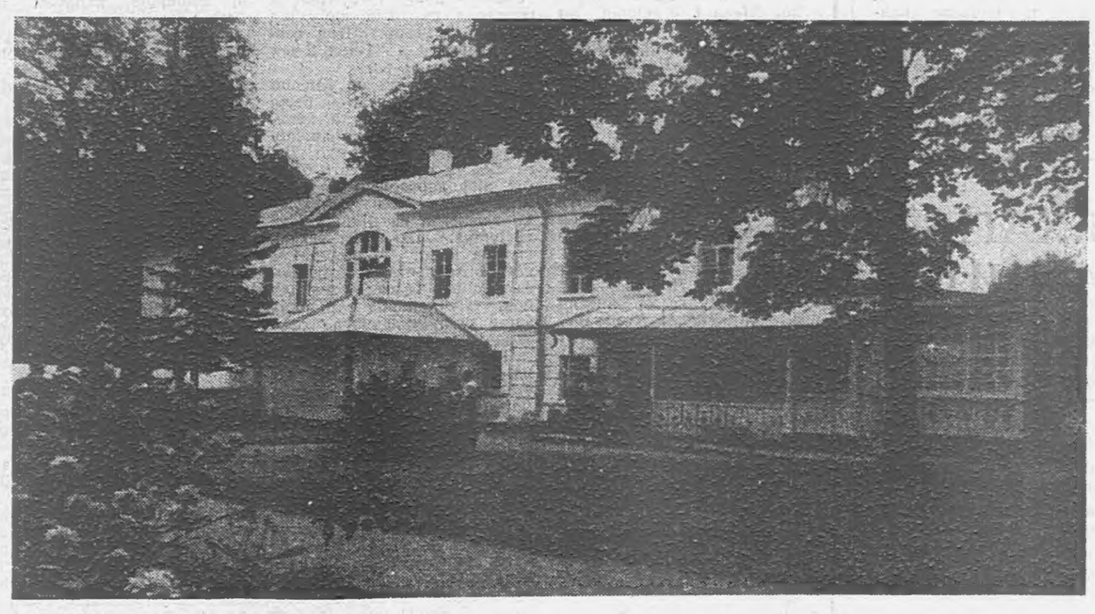

Юрта боахама болхлошта Нохч-ГІалгІай АССР сийлен цІераш яларах дола Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума УКАЗ

Юрта боахама даькъе докхий гІулакхаш карагІдувларахи къахьегаме толамаш дахарахи сийлен цІераш лойла:

«Нохч-ГІалгІай АССР заслуженни комсаш лелаер»

Элиханов Имел Абуевича — Гудермесски района «Новогрозненский» совхоза комсаш лелаеча бригада бригадира.

«Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама заслуженни болхло»

Энгласова Совхуна — Шалински района «Шалинский» совхоза свеклаш лелаеча звеной звеньевойна.

«Нохч-ГІалгІай АССР заслуженни хьайбаш леладер»

Бачаева Алет Дениевнана — Шалински района «Московский» совхоза доярка.

Бопаева Лидайна — Урус-Мартановски района «Горец» яхача совхоза доярка.

Вахаев Таштамир Вахаевича — Урус-Мартановски района «Урус-Мартановская» птицефабрика птичника.

Пешхоева Нина Муциевнана — Малгобекски района «Малгобекский» совхоза доярка.

Элимгернева Хурмана — Гудермесски района «Правда» яхача совхоза доярка.

«Нохч-ГІалгІай АССР юрта боахама заслуженни механизатор»

Ажигов Ахьмада Уматгирена — Малгобекски района «Алханчуртский» совхоза тракториста.

Адаев Іайнды Алиевича — Урус-Мартановски района «Горец» яхача совхоза тракториста.

Ганукаев Бухари Магомедовича — Гудермесски района «Дружба» яхача совхоза тракториста.

Гетагажев Іусмана Хьажбикара — Малгобекски района М. Горьке цІерагІча совхоза трудоемки процессашта волча инженера.

Келигов Халата Махьмада — Малгобекски района «Агрохимия» яхача РПО тракториста.

Медов Мусий Азматгирена — Малгобекски района М. Горьке цІерагІча совхоза тракториста.

Умаров Хьусейн Мовлдиевича — Малгобекски района Г. Ахриева цІерагІча совхоза тракториста.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шу, 5 сентябрь.

Нов. С. А. Абазовна «Нохч-ГІалгІай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цІн яларах дола

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

Республика культураи искусстван учрежденешта специалисташ кийчбеча докхий гІулакхаш карагІдувларахи общественни вахаре хьинаре дакъа лацарахи «Нохч-ГІалгІай АССР культура заслуженни болхло» яха сийлен цІн лойла **Абазов** Сайцел Адамовича — Нохч - ГІалгІай республикански культурно - просветительски училища директора заместитела.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума председатель Х. БОКОВ.

Нохч-ГІалгІай АССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь С. КОЖУХОВСКИЙ.

г. Грозный.
1988 шу, 5 сентябрь.

АПК СИСТЕМЕРА АРЕНДА

Арендни гІулакхаш леладара кІийлен тІа юртбоахама производство вІаштІехьъяккхар

Укх тІехьарча хана дукха письмош ух «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд» яхача газетий редакцешка, СССР Госагропроме, кхьйолча организацешкен ведомствашкеи. Цар тІа къахьегамхоша дехар ду арендни дІа-хьа долча гІулакхех шерагІа дувца яхаш, арендни хьалашка болх бе шоаш раьза хилар а белгалдоах цар. Цхьабакъда, письмой авторашa хоам ма барра, нах кердача хьалашка къахьега гІерталга массахана хьаллацац моттигерча боахамий кулгалхошен специалисташеи, хІаьта цхьайолча хана уж чІоаггІа раьза хилац арендни дІа-хьа дола гІулакхаш леладе, лаьттен техникен наха дІаяла, арендни коллективашта гІулакх вІаштІехьдаккха новкъостал де.

Арендни хьалашка къахьега ловш болча наха дукхагІйолча хана шоашта а хац ха мел дезар - мишта дІадоладергда гІулакх, колхозаца, совхозаца, кхыйолча юртбоахама предприятешца арендни дІа-хьа дола гІулакхаш мишта вІаштІехьдаха деза. «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Труд» яхача газетий редакцеша уж письмош тематически разделашка дІа-хьа а дийкъа, СССР Госагропромаген ВАСХНИЛ-аген дехар дир газет дешарий хаттарашта жоп ле аьнна.

Арендни дІа-хьа долча гІулакхех долча укх жопаша новкъостал дергда духха ха йоаццаш кепатеха арадаьнна «Юртбоахама производствера арендни отношенеш вІаштІехьъяхарах йола рекомендацеш» кІоаргагІа кхетае, цхьадола лоархІаме дешаш цхьалха даха, мехка тайп - тайпарча зонашка хІанзле Іоаяь опыт теркал а еш, уж практически оагІорахьара гойта.

Фуд аренда яхалга?

Укх тІехьарча шерашка юртбоахама производстве къахьегам вІаштІехьбоаккхача шерра юкъейоагІа подряда тайп - тайпара формаш: коллективни, дезала, лични. Уж прогрессивни балха формаш юкъейоалаяра практике шерагІа пайда эц хозрасчетни арендни отношенеех, уж подряд дегІаяра белгало хиларах тарра. Арендо белгалдоах укх тайпара экономически гІулакхаш: арендатора хьадда мах а луш, йІаьххача хана леладе дІаэц лаьтта а кхыйола керттера средстваш а, продукци йоаккхалга тоъал чІоагІа алсамдаккхаран таронех дикагІа пайда эцараи духьа.

Аренда — из имущественни наем, колхозо, совхозо, е кхыча лаьтта кара долчо, хьадда мах а боаккхаш, арендатора йІаьххача хана леладе лаьтта е кхыйола къахьегама средстваш а дІаяларах дола договор. Боахам леладе даькъе ше ший лоІаме хилара а имущественни бехкхтохама а хьалашка лаьттан а къахьегама кхыйолча средствай а бокъонца вола да хул арендаторах, хІаьта цун лични хьашташ ма хулла чІоагІагІа вІашкадоагІа общественни хьашташца.

МалагІча правови а экономически а кІийленаш тІа латт арендни отношенеш, фу хьаэца мегаргда арендни хьисапе леладе?

Колхозий, совхозий, кхыйолча агропромышленни комплекса предприятей балха практикерча арендни отношенсех пайда эцара правовии экономически кІийленаш белгалйоах «Паччахьалкхен предприятех (объединенех)» долча СССР Законо, «СССР-ерча кооперацех» долча СССР Законо, колхоза Примерни Уставо.

Арендни хьисапе леладе мегаргда юртбоахама а кхыдола а лаьтташ, дуккхача шерашка хьахула насажденеш, прудаши Іамаши, болх беш а продукци луш а дола хьайбаш, техника, оборудовани, зданеш, гІирсаш, хІаьта иштта производственни санна, производственни порядок йоаца кхыйола керттера средстваш. Лаьттахи къахьегама кхыча средствае хи луш бола арендни мах лаьттан гектарах луча хьаддача ставкаша ма яхара хилийта беза, лаьтта арендагІа леладе дІалуча хана цо хьалуш хиннар, хьайбай корта, производственни сооружени, технически средствай единица теркал а еш. Мах оттабу ахчан, натуральни, е нийнача формашка. Арендни мах хьайибе мегаргба кхыча порядкагІа а — арендаторгара нийцача продукцех боахамо токха маьхаши цо из маьхалъяккхара маьхаши бе-бе хиларга гІолла.

Малаш хила йиш арендатораш, малагІа хьалаш лу царна?

Арендатораш хила йиш я бригадай, фермай, чурабоахама кооперативий, звеньяй коллективаш, колхозхойи совхоза болхлойи дезал, хІаьта иштта боахамий къаьстта болхлой.

Арендатораш иштта хила йиш я къаьстта гражданаш а кооперативаш вІашагІъехка, совхозий болхлой а колхозий членаш а боацача гражданий группаш а. Договораш оттаде (шоай лоІамагІа а коллективо тІадилларагІа а) бокъо я барайтта шерал тІехбаьннача гражданий.

Лаьтта а кхыйола къахьегама средстваш а арендагІа лелае дІаялара керттера а хиланза яргйоаца а услови я продукци яккхара боарамаш лакхдергхиларех цох дІадодар лохдергхиларех гаранти.

Арендагіа дола договораш чІоагІделга хьалхха гІе а дІакхайкаяьча конкурса кІийлен тІа вІаштІехьдаьккхача нийса хургда. Хьалхле йоаккхаргья продукци яккхара боарамаш тІа-тІа дегІадоаладара а материальни ресурсех дикача дас санна пайда эцара а тІаерзаяь тешшаме программаш оттаяьча претенденташа.

Арендаторан арендодателан юкъера гІуллакхаш къоастаду керттера документ договор да. Мишта, маца, хьан оттаду из?

ДІа-хьа гІулакхаш леладе аьнна барт баьчул тІехьагІа, договора условеш оттае йолалу оагІонаш. Из оттадеча хана укх тайпара дешаш къоастаду:

(Йистедоалар 3-ча оагІо тІа).

АПК СИСТЕМЕРА АРЕНДА

(Нистедоалар, Долалур 2-ча оагІо тІа).

— арендагІа дІалу бешамаши нхаши, кхыйолча къахьегама средствай хаьдда йола перечень белгалйоаккх;

— продукци маьхалъяккхара боарамаш, ханаш, маьхаш, порядок;

— договора тІа оттабаьча боарамал совгІа яьккха продукци маьхалъяккхара порядок;

— ги, удобренеш, зІамига хьайбаш, доакъар эцара, ремонтни, транспортни, кхыдолча гІулакхех доагІар дІадалара эшача кредитий боарами уж далара условеши;

— материально - технически Іалашо вІаштІехьъяккхар;

— арендодатела арендни махи кхыйола платежаши дІаялара боарамаши ханаши;

— дІа-хьа тІанйца декхараш кхоачаш ца дарахи е доагІача тайпара кхоачаш ца дарахи болча имущественни бехктохама условеш.

Договора условех дола деррига дешаш шоай лоІаме а дІа-хьа пайдане хилара кІийлен тІа а къоастаду.

Договораш оттаделга юртбоахамера шу дІадоладарца, е продукци яккхара технологически циклаца дувзаденна ца хилча а мегаргда.

Мишта, хьан чІоагІду договор, мичахьа регистраци ю цунна?

Договора кІал кулгаш язду арендодатела оагІорахьара боахама кулгалхочо, арендатора оагІорахьара — коллектива кулгалхочо, хІаьта количественни состав йоккхаца хилча (5 сагага кхаччалца) — коллектива берригача членаша, е договорагІа шоашта декхараш тІаэцача къаьст - къаьстача наха. КІал кулгаш яздаьчул тІехьагІа договор юридически низ болаш хул. Из моллагІйолча кхыча инстанце чІоагІде дезаш а дац.

Малагіча ханна оттаду лаьтта а къахьегама кхыйола средствай а арендагІа лелаяра дола договор?

Арендагіа лаьтта леладара дола договор 50 шера оттаде йиш я, хІаьта кхыйолча къахьегама средстваех дувцаш хилча цар амортизаце ха кхоачаяллалца, Бакъда, договор оттадеча хана из болх беш долча ерригача юкъа дІа-хьа леладу деррига дешаш юртбоастадаь хила деза яхалга дац из.Нийсагіа хургда дукхагІдола дешаш, маьхалйоаккхача продукце боарами структурен, арендни мах, маьхаш, и кх. дІ. дараш хьалхарча даькъе а долаш, шинна оагІоно бартагІа пхе шера йолча юкъа къестадеш хилча. Цо стабильность а хулийтаргья, цу цхьан ханна дІа-хьа дола гІулакхаш юкъюкъе дегІадоаладе таро а хулийтаргья. Из деча хана керда договор ца оттадича а мегаргда, хІаьта деррига хувцамаш кхы тІа йолча соглашене тІа белгалдаха вІаштІехьа хургда, цу юкъе арендагІа леладу лаьтташ тІехьенга дІадалар а долаш.

Малагіа порядок я хьаяккхача продукцех пайда эцача?

Арендатора яькха продукци хьалхарча аргІагІа дІайохийт арендодатела хьалхашка цо тІанйца декхараш кхоачашдара. Договоро ма яххара из продукци боахамо дІачуэц, е цунгара йолаш санна заготовительни организацешка маьхалйоаккх.

ТІанйцача декхара боарамал тІех йола продукци договорни маьхий кІийлен тІа арендаторо шийна ловчча маьхалйоакх.

Фу ала йиш я маьхехи деча гІулакхехи?

Арендатора колхозаца е совхозаца, кхыйолча предприятешца дІа-хьа долча хозрасчетни гІулакхашка боккха лоархІам болаш да маьхалйоаккхача продукце, эцаш йолча материальни ресурсий, деш долча гІулакхий маьхаш. Дукхагіча даькъе цох тийша я арендатора хозрасчетни доход, арендни маьха боарам. Цудухьа договор деча хана цІенхаштта теркам тІабахийта беза хила ма доагІара дола уж маьхаш оттадара.

Паччахьалкхен закупочни маьхах продукци хьаэц, ма дарра хилча, хаьддача ставкех арендни мах дІалуча подрядчикашкара. Уж маьхаш леладаро партнерашта юкъе нийса а гуччахьара а дІа-хьа дола гІулакхаш вІаштІехьдоах, царна юкъе тешам болийт.

Боахама чурча расчетни маьхех керттерча даькъе пайда эца беза, арендни мах текхара хаьддача ставкегІа а доацаш, боахамо продукци йохкача маьхаштеи арендаторгара цо из хьаэцача маьхаштеи юкъерча боарамга хьежжа. Уж маьхаш заказчикои (боахамо) арендаторон цхьана оттаду.

Цул совгІа, юкъедоаладе тарлу договорни маьхаш а.

Вариант хоржалга оагІонаша, шоайла барта а йолаш, чакъдоакхх, арендни отношенеш, юкъейоалаяра хаьдда хьалаш теркал а деш.

Малагіа условеш йолаш эц арендатораша ги, доакъар, доагор, запчасташ, кхыйола материальни ресурсаш?

Эшаш йолча материальни ресурсехи (удобренеш, доагор, оатхалаш, ги, доакъар, бийдал, и кх. дІ.) боахамо шийна деш долча гІулакхехи доагІар арендаторо дІатокх планово - учетни е договорни маьхашца. Боахамо ийцача материальни ресурсех дола планово - учетни маьхаш хьахул цар шоай маьхаши уж хьаяхьаш а лелаеш а дІадахари вІашагІтохарца. Боахамо ше хьаеш йолча продукце (ги, доакъар, бийдал, и кх. дІ.) планово - учетни маьхаш из хьаеш дІадахачун боарамга хьежжа оттаду. Цу боахама подразделенеша арендаторашта деш долча гІулакхех доагІар расчетни себестоимостага хьежжа оттаду, хІаьта кхыча организацеша деча гІулакхех — паччахьалкхен тарифашка е договорни расценкага хьежжа. Цунца цхьана дицде йиш яц, договор деча оттадаь планово - учетни а, хІаьта иштта договорни а маьхаш йиллача хана цхьан оагІоно ший лоІаме хувца йиш йоацалга.

Малагіа формаш я арендни махи цун боарами оттабара?

ОагІонаша баьча бартага хьежжа, лаьттахи лелаеннача къахьегама средстваехи боагІа арендни мах бІарчча цхьа сумма йолаш оттабе йиш я, е арендагІа лелаеннача къахьегама средстваехи боагІа арендни мах оахама гектарах — 150 сом, даьгІений гектарах — 50 сом ба. Туркменски ССР Марыйски область «1 Мая» яхача колхозе хий диллача оахаш долча лаьттан гектарах 1400 сом дала деза. Курган-Тюбински областе «Москва» яхача совхозе хий ца диллача 0,5 гектара тІа дІайийнача бахчеви культурех боахама 7,5 тонн харбазаш дІачуяла еза.

Арендни мах къоастабеча керттера хьокхам хила йиш я боахама лаьттан гектарах, прудах, хьайбах, и кх. дІ. хьахула цІена пайда. ЦІена пайда — из ба маьхалъяькхача продукцех хьахиннаучуннеи из хьаеча нормативно дІадахачуннеи юкъера боарам.

Продукци маьхалъяккхарах хьахулачун боарам къоастабу цу боахаме юртбоахама культураша лу хьувкъам а йоаккхаш йола хьайбай продукци а теркалъеш. Лакхе доаладаь масалаш цу тайпарча наькъах пайда нийцалга хьахьокхаш да.

Арендни маьха ставкаша теркалде деза лаьтташа хьалур дукха е кІезига да, уж дола, моттиг, хьайбай продуктивни белгалонаш, цар тІаберзабе беза арендатораш юртбоахама угодех, кхы йолча кхаьхьегама средстваех дикагІа пайда эцара.

Нагахьа санна арендни мах натуральни хьисапе луш хуле, цун боарам а ахчан форма а принципо ма яххара къоастае еза.

Техниках, оборудованех, зданех, сооруженех бола арендни мах амортизационни отчисленей боарамга хьежжа оттабу.

Техника, къахьегама гІирсий, оборудоване и кх. дІ. мах балансови е остаточни маьхага хьежжа оттабу, вешта аьлча цар юхьхьанца хиннача маьха тІера Іойоаккх эксплуатаци еча юкъа яьча амортизационни отчисленей сумма.

Шаккхе оагІув раьза яле, арендни мах оттабара кхыйола способаш а юкъейоалае мегаргьа.

Арендни лучоа юкъе хьой отпускашта ю боахама затраташ, социальни страховани, страхови платежаш, накладнойн, кхыйолен расходаш?

Боахама расчетни пайда къоастабеча дІалоархІ продукци яккхарга дІайолха ерригa затраташ, социальни страховани, отпускашта луш дар, страхови платежаш, накладной расходаш царна юкъе а йоагІаш. Нагахьа санна договорагІа уж арендни лучоа юкъе ца йолхе, тІаккха арендатора ший средствай чотагІа кхы тІа отчисленеш ю отпускех доагІар, ханна болх булургбоацача ваьлча тела пособеш, и. кх. хьаэца ший бокъо хилийтар дукхьа. Кхыйола решени хила а тарлу — уж ерригa расходаш арендни лучоа юкъе йохийт, арендни платежей чотагІа боахамо дІа а лу.

Хьаэцаргда вай ер масал. Подрядчика арендагІа совхозе хьаэц коартолаш кхеяр духьа оахача лаьттан участок. Оттаьча порядкага хьежжа расчетни пайда къоастабара коартолий хьувкъам 150 центнер боарам болаш хьайцаб. Цу районе оттадаьча паччахьалкхен закупочни маьхегІа центнерах 10 сом долаш цу коартолех 1500 сом хургда. Калькуляцега диллача, цхьан гектара тІа коартолаш хьалкхееш дІадодар 1200 сом къоастадаьд, цох 150 сом дода социальни страхованега, отпускех лучунга, накладной расходашка, страхови платежашка, 1050 сом коартолаш кхеярген чуэцарген дІайолха арендатора духхьалара расходаш я.

Арендни луш дар, нагахьа санна 1200 сом йолча затраташ тІара къоастадича, хургда 1500—1200=300 сом. Иштта хІама хилча арендатораша арендни луш дар доацаш боахама дІатакха еза калькуляцегІа йола еррига расходаш 150 сом хул.

Нагахьа санна арендатораша социальни страхованена, отпускашта доагІачоа йола расходаш, накладной расходаш, страхови платежаш арендни цу /сахьата лучоа юкъе яхийтар гІовленагІа лерхІе, уж совхоза чотагІа дІа а лоай. тІаккха из хургда 300+150=450 сом.

Кіезига пайда луча лаьтташка е хьайбай фермашка къахьета лаьрхІача арендатораша льготаш оттае мегаргий?

Кіезига пайда луча е боахама оборота юкъера даьхача лаьттаех е пайда ца луча е рентабельни йоацача хьайбай фермаех пайда баккхара арендаторий безам дукхагІа тІабахийтара боахамо уж арендагІа дІаяла мегаргьа льготни хургйолаш арендни доагІар кІезигдаь е производство эффективно вІаштІехьъяккхалца йолча хана арендни мах боаккхаргбоацаш.

Мишта хьа а хул, пайда а эц арендатора хозрасчетни доходах?

Продукци ехка хьанйцачох арендатораша дІачулу арендни доагІар, декхар дІатокх, пайда бе ийцача материальни ресурсехи даьча гІулакхехи доагІар дІалу, договорни декхарегІа лаьрхІа кхыйола отчисленеши платежашн ю. Юхедисар арендаторий хозрастчетни доход я, из дизза цар доалахьа да, цхьанне а бокъо яц цар из мишта дІа-юха нийсде деза ала. Коллектива членашта доход дІа-юха нийсъярал совгІа, арендатораша шоай инициативагІа цох хьае йиш я производство дегІайоалаяра, социальни дегІаахара фонд а резервни фонд а. Цар йиш я группе вІашагІкхийтта е лични рузкъах тракторашц, юртбоахама машинаш, автомобилаш, оборудовани, производственни культурно-бытовой гІишлош эца.

Арендатораша шоай ахча леладу боахама бухгалтере лицевой счета тІа, агрокомбината (объединене) финансово-расчетни центре е банка учреждене ший расчетни счета тІа.

Іаламгара е кхыча воча хатаргара арендатора даьнна зе меттаоттаду боахамо хьаийца страхови платежей чотагІа, хІаьта иштта ший йолча резервни фонда чотагІа а. Цул совгІа доахамо арендатора новкъостал де йиш я юхалургг средствашц ялара наькъаца а.

Арендатора малагіча тайпара дакъа лоац коллективаш социальни дегІаахара планаш кхоачашъеча (берий учрежденеш, нах чубаха цІеношн, наькъаш, кхыдараш леладеча а уж хьалдеча а)?

Ше гІулакхаш вувзавенна боахам социальни дегІабоалабеча юкъе арендатора дакъа лоац керттерча даькъе арендни лучунца. Юртбоахама предприятеш йиззача боахама расчета тІеи самофинансированеи йоахача хьалашка боахам социальни дегІаахара керттера боала пайда ба. Боахаме арендни луш дар цун доходаш алсамъяхарга дода, хІаьта тІаккха, средстваш берий учрежденеш, нах баха цІеношн хьалдарга, наькъаш дахнарга, культурно-бытовойн спортивнии объекташ, салоІа цІеношн, и. кх. хьалдарга дІайолх. Хьалхе а белгалдаькха ма хиллара, колхозхоштеи совхозий болхлоштеи нийса арендатор социальнии Іалашони социальни страховане хьакъехьа мел долчох пайда эца бокъо йолаш ва, цунна юкъе пенси, отпуск, болх булургбоацача ваьлча луш йола пособи а йолаш.

Цунца цхьана арендаторий бокъо я шоай хозрасчетни дохода дакъа шоай коллективa болхлой кхъьхьегама, быта, салаІара хьалаш тоадарга дІадахийта.

Боахама болхлой боацача арендаторашцара гІулакхаш мишта леладу?

Кооперативащареи совхозий болхлой е колхозий членаш боацача къаьст-къаьстача гражданашцареи колхозий, совхозий, кхыча лаьттах пайда эцарий арендни гІулакхаш леладу «СССР кооперацех долча» СССР Законага хьежжа аренда лакхехьа йийцача принципаш тІа.

Масала, арендатораша пайда эц сага юридически бокъонех, банка отделене расчетни счет я. Договорага хьежжа моллагІа продукци хьае а шийна хеттар цох де а, вешта аьлча боахамга, рынке, потребкооперацe, кхычахьа йохка а йиш я.

Социальни страхованен социальни Іалашони йола шоай бокъо кхоачашъяра арендатораша шоаш шоай лоІаме дІачулу социальни страховане паччахьалкхен фонде шоай доходаш тІара отчисленеш, паччахьалкхенна подоходни налог а. Продукци хьаяра хиланза яргйоаца материальни ресурсаши эшараши цар ийду СССР Госагропрома система предприятешкареи организацешкареи оптови маьхегІа е кхыча предприятешкареи организацешкареи бартагІа баьча маьхегІа.

Арендни лучун боарамаш къоастаду боахама болхлой болча арендаторашта яр санна йолча подрядагІа, продукци йохкареи материально-технически ресурсаш Іалашъяреи башхалонаш теркал а еш.

Балхах бухсоццаш хьахулачун учет, бухгалтерскии статистическии отчетность лелаю кооперативашта оттаьча порядкага хьежжа.

Арендатораш декхарийла ба шоашта тІачІоагІдаь лаьтташ дІадийнар дика хьувкъаргдолаш тоаде, дІадийнар дика хьа ца хулача лаьтташ кхаьчача, гонахьарча Іалама зе дича, из меттаоттаргдолаш шоай средствай чотагІа балхаш де.

ОагІоний рузкъан хьакъехьара гІулакхаш нийсду союзни республика Граждански кодекса нормашца.

Балхаш сизденнача хана кхы тІа нах юкъеоза мишта йиш я арендаторий?

Иштта нах юкъеоза йиш я, цхьа къаьстта хІама хиларах тарра, сезонни балхий хана. Къахьегамах доагІар ле оагІонаша баьча бартагІа, бакъда, боахаме деча уж сна долча балхех лучул кІезигагІа хургдоацаш.

Мишта къоастаду къовсаме дола дешаш?

Арендатори аренда луш вари договорагІа цхьатарра бокъонаш йола партнераш ба. Царна юкъера деррига гІулакхаш дІаннийсду юридически низ болаш долча договорагІа.

ОагІонех хІаранена гарантеш Іалашъе лерхІаш примерни договорагІа оттадаьд санкцеш юкъейоалаелга. Масала, нагахьа санна аренда енначо декхараш кхоачаш ца дар бахьан долаш хьувкъам бизза кхоачаш хинна беце, хьайбай продуктивность е продукце дикал лохъенна яле, затраташ дукхагІа дІаяхийта яле, кхыдола зе хинна дале, тІаккха арендатора хинна зе меттаоттаде деза.

Арендатора ший декхараш биззача боараме кхоачашдаь деце, аренда енначоа хинна зе меттаоттаде деза. Нагахьа санна арендатора бехкагІа дІадийнар дика ца хьувкъаш лаьтташ толхадь дале е шийга арендагІа дІаеннача ресурсашта зе даь дале, из декхарийла ва хинна зе меттаоттадеш дІадахар дизза дІатакха.

Нагахьа санна договорни декхараш кхоачашдаь деце, арендатореи аренда енначуни бокъо я цхьан оагІорахьарча порядкагІа договор дохаде, юртбоахама шу чакхдаьнначул тІехьагІа, вокх оагІонга из ши бутт хьалхагІа дІа а хайта.

Барт ца кхеташ моттиг эттача из къоастаду шинна а оагІоно тІаэцаргйолча кІийлен тІа. Нагахьа санна барт ца хилча оагІонашта юкъе бьанна къовсам судебни порядкагІа къоастабу.

Арендни хьалашка юкъарчал доацаш производство вІаштІехьйоаккхар арендатор ва. Аренда еннача боахама функцеш малагІаш я?

Арендни гІулакхий хьалашка совхоза администраце, колхоза правлене керттера декхараш да материально-технически Іалашо, агрозоотехнически сервис вІаштІехьъяккхар, арендатораша эша гІулакхаш. дукхагІа а дикагІа а дар. Из деш боккха лоархІаме да вІаши дола договорни декхараш дизза а нийсса а кхоачашдар.

Боахамий кулгалхой эггара лоархІаме функцеш йолаш дус къахьегама коллективаш социальни дегІайоалаелга, вай ханарча боарамера шеръяь воспроизводство кийчъяра а хьаяра а эша таронаш хилийтар, сррига кадраш кийчъелген цар квалификаци лакхъелген, цар интенсивни технологеши Іилма-технически процессана карагІдаьнна кхыдараши карадерзаделга. Арендни гІулакхий кІийлен тІа шепра дегІаухача подряда хьалашка колхоз, совхоз ший тайпара йола юхьхьанцарча хозрасчетни кооперативай объединени а хиле дІаотт. Цо хьахулийтаргья кхачан продукташ хьаяра эффективность сихъяь лакхъяра а айяра а эша дикагІйола таронаш. ЛоархІаме да арендни гІулакхаш дегІадоагІача юкъарчал доацаш арендни коллективашта юкъебаха безача юрта боахама специалисташа шерра даькъа лацар. Боахамий, агропромышленни органий кулгалхой духхьалара декхар да арендни коллективаша толаме болх бара ма могга новкъостал дар, цар шоай лоІаме болх баран договорни декхараш биззача боараме кхоачашдараи мел эша хьалаш хилийтар.

Оттадаьча хаттарашта жоп луш арендни гІулакхаш дегІадоаладе хьаштдолаш болча берригнешка дехар ду СССР Госагропромой ВАСХНИЛ-ой центральнии моттигерчеи кепайоазон оагІонаш тІа ханнахьа арайоахаргйолча, радиои телевиденеи лаьрхІача передачаш тІа ювцаргйолча, дикагІйола опыт вІашагІтохача материалашта теркам тІабахийта.

(«Сельская жизнь» яха газет, укх шера 31 август).

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

9 сентябре— Болгаре халкъа республика къаман цІей

Кхоана Болгаре Халкъа Республика ПаргІатон ди, Болгаре социалистически революце 44-гІа шу да.

НРБ. Михайловградерча пионерий цІен «Сентябрьские огоньки» яха берий халхара ансамбль республике яйза ца Іеш, цун доазонел арахьа а йовзаш я. Из — берий творчества дуккхача хьажарашка дакъалоацаш хинна а коталонаш яьха а я.

СУРТА ТІА: «Сентябрьские огоньки» яхача халхара ансамбла доакъашхой.

БТА—ТАСС сурт.

Эцархошта хьашт долаш

1982 шера потребителий Еррригвенгерски совет хьаяр цхьатарра тІаэцанзар массане. Боккъала а кІезига организацеш я шоай декхарга диллача товарий, деча гІулакхий дикалга, торговле бокъонаш лелаярга хьажа езаш? ХІанз Іоаяьча опыто хьахьокх керда общественни организаци совлен ца хиннилга. Цо ший балха юкъеэзар эггара чІоагІагІа хьашт дола нах — потребителаш шоаш, шоашта хетар ала паргІато слар.

Баха нах товарашца дукхала хьакъехьа Іалашбечара дІайолаелар потребителий совет. Тахан эггара хьалхарча плане да товарий дикала дешаш. Из чІоагІа лоархІаме да, хІана аьлча мехка маьхаш лакхденнад, нах шоаш эца хІама къердача баьннаб, лаьрхІа хьож товарий дикалга. Царна дика тІахьожам лоаттабу.

Цу шерашка потребителий Еррригвенгерски совети хьашташ лакхденнад ала йиш я. Эггара тайп-тайпара йола проблемаш къестаеча юкъейода из. Баха нах гІишлон материалашца мишта Іалашбу, йІаьххача хана лелаеча бытовой машинашта эша запасной оатхалаш тоъаш йий? Нах чубаха цІеношн мел дина хьалдаьд? Из чІоагІа лоархІаме да — мехка квартираш тІехь-тІехьа маьха елагІа хул. нах, чубахача цІеной паччахьалкхен процент кІезига я.

— Укх шера йІаьхха дискуссеш хиннаучул тІехьагІа, юхьхера а, законаца чІоагІъяьй потребителий совета хетачогІа, кІезига лоархІам боаца, поленги. ХІанз квартире вахаргва, справкаш а гулъеш, из динза диса цхьацца хІамаш дола. хІаьта гІишлонхоша нормегІа ма йоагІІара я яха квартира хьакхачарга а ца хьежаш. Долче, тхо хІанз тІехьа да цІеношн гарантийни системагІа дика хьалдара, — аьлар сога Тарьян Жужас. Сох кхийтталр из потребителий Еррригвенгерски совете. Жужа цун секретарь я. Укхаза болх беш йола коллектив йоккха яц. Массехк экономист, юрист, гІишлош хьалъяра специалист мара вац цига. Беррига мохк чулоаца боккха ба шерача общественни сетера потребителий совета низ: общественни хьисапе ялх эзар саг болх беш йолча моттигашкара 200 представительство я. Цар лораю потребителий бокъонаш, уж бокъонаш телхаераш бехктокхаме озара тІехьа латт. Административни, боахама органий балхага хьож. Цхьалха хьежа а Іац, шоай предложенешца, рекомендацешца новкъостал де а гІерт. Цар балха лоархІаме форма я общественни формулаш, цига вІашагІтох бахача наха хетар, торговле, бытовой гІулакх дара сфераца ювзаенна йолча тІехьарча распоряжеией, указаней обзор лу. Нах шоай бокъонаш йовзаш хила беза.

Цхьа ха яькхар Госстраха балха духа нах леткъаш — духа претензеш яр цу организацена еш, уж дукхача даькъе ювзаенна я цун монопольни хьалаца. Дукха ха йоацаш из монополи йохаяьй. ХІанз мехка массехк страхови организаци я, уж тІехьагІа дукхагІа хургхилара белгалонаш йолаш я. Цо дикагІа а дукхагІа а бахача наха гІулакх де йиш хилийтар.

Будапешт.
Галина ГЕРАСИМОВА, АПН корр.

КРИЗИСА ОВЛАШ

Центральни Америка кхохкама кхераме кхуврч болаш юс. Цун проблемаш дагайоахк ООН-а, дунен общественноста. Царех керттера я аграрни кризис. «Центральни Америкера ахархо ший маІанга диллача консерватор ва», — йоах Коста-Рика университета деканех волча Франциско Бараонас. «Бакъда лаьттах хоадаваьча ахархочох революционер вулургва».

Никарагуа революцега низ белар юрта, цига социальни нийсхо ца хилар бахьан долаш, помещикаши Сомосий къаман гвардии къьыза хиларагІа. Сандинисташ кот ма баьлланге а лаьттан радикальни реформа йир. Из кхоачашъеш ахархошка кхаьчар культураш дІаювча дерригача лаьттан диъларІча даьккъал дукхагІдар. Никарагуа кхоачашхиннар хІанз региона кхыча мехкашка кхохкам лоаттабери наха гІеттадери да.

«Сальвадор Центральни Америке эггара зІамагІен эггара дукхагІа кхотабенна наха бахеи мохк ба, — яхаш яздаьд кІирагІа цкъа арадоалача «Тьемпо» яхача журнала тІа — «Цо ший ялат доазол дехьа, дохк, ший баха нах моцала бовши кер бизза даа хІама доацаши боллаше а». Кофе, боамби, шекар доала а кхыйола а культураш хьахула дикагІдола лаьтташ «14 дезала» доалахьа да. Цу лаьтташка болх беш ба электричество а кхыйола паргІато а йоацача горингашка баха батракаш.

1932 шера гІайттар ахархой, цар хьалаьцар массехк муниципалитет, хьайир советаш. ГІайтта ахархой боабир. Іаьдало яхачоГІа карательни экспедицеша лаьрхІар дар «коммунисташ» хІалакбар.

«14 дезала» тІехьалаттараша хІанз а йоах: «Тхо котдоврга деррига коммунисташ физически хІалакбаьчул тІехьагІа». Нийсхонна тІехьа мел лаьттараш категоре тІа баьхаб. Геноцида хьисапе йолча проамериканскн режима карательни акцеш лоаттаеш укх тІехьарча 7—8 шера 60 эзар сальвадорцаш боабаьб, парца кхалнах, боккхий нах, бераш а долаш.

США-с новкъостал а деш, Сальвадоре оттаяьй социальни къовсам ІотоІабеш марионеточни режима гІулакх чІоагІде лаьрхІа йола «аграрни реформа». Цунга хьежжа дІадекъа доагІаш дар 500 гектар лаьтта. Бакъда, цох 9 процент мара мегаргдола лаьтта декъанзар. 40 процент бола ахархой лаьтта доацаш бисар. Из бахьан долаш дукхагІа гІовтт ахархой.

Гондурасе хьал кхы дукха дикагІа дац, 65 процент бола нах къе бах, 75 процент бараш биззалца даа хІама доацаш ба. 170.000 дезал вІалла лаьтта доацаш ба . Укхаза а аграрни реформа, лаьтта, социальни нийсхо дІаехаш бараш моттигерча Іаьдало, помещикаша низагІа шоай кара лоаттабу.

ЛаьрххІа йолча ЦРУ тІахьожам лоаттабеча лагерашка дІаннийсбаь эзараш бола никарагуански контрасси латифундисташта гІулакх де увтт, цар лаьтташ «лорадераш» а болаш. Царех хьахул «Іоажал кхухьа» моттигера эскадронаш.

ЦРУ сценарегІа 1954 шера переворот хиннаучул тІехьагІа Гватемалера аграрни прогрессивни реформа дІаьккхар. Хьалха латифундисташкара, американски компанешкара дІадаьха хинна лаьтташ царна юхадІаделар. Лаьтта доаца дукха ахархой ах-лаьшкара хьал долаш ба, цар дезалаш меценаш цамогаш ба. Тамаш е йоагІий Гватемала цхьайолча моттигашка баха нах лаьтта хилара йола бокъонаш лорааяра гІаттарах?

Проамерикански тІема режимаша мехка цІий мехкадир халкъ духьал далара массе а формаш дІаяха гІерташ. 30 шера карателаша вийр 100 эзар саг, уж дукха а дукхагІбараш ахархойи цар дезалаши ба. Къаьстта доккха Іазап тІаоттадир индейцаш бахача районашка.

1986 шера Гватемале Іаьдал бе деллар президент Венисио Бересо волча граждански правительствас. ТІема режимех юхедисарех дика дакъа лоацаш цунга кхаьчар аграрни проблемаш. Цул совгІа ультрааьттехьа бараши инаралаши реформашта духьал ба.

Центральни Америке йолча регионални конфликта кертерча бахьанех цаІ да аграрни реформа. США-с зехьа лех укхаза «Москван кулг», цу событешта юкъе «малхбоале - малхбузе вІаццдухьал къувсаш хилар» оттаде гІертилга. Укхаза йоалайича совлен хургьац М. С. Горбачева «Перестройкеи вай мехка а дерригача дуненна а йола керда уйлеи» яхача книжка тІара цхьа моттиг. Цу тІа аьнад: «Аьттехьарча гІозараша, хІаьта царна тІеххьа США пропагандас а дувц Латински Америке вай «социалистически революцей» сери чакхъьлчкха хьаштдолаш да, яхаш. Из цхьаккха а дац! Вай дуккхача итташ шерашка деш долчунца вІалла дужаш дац из. Дижац вай теореца, принципашца, арахьарча политика еригача концепцеца». Нагахьа санна тахан Центральни Америке дІаьхденна а кхераме а хьал этта дале, тІаккха из хулаш да кертерча даькъе цун мехкий чурча социально-экономически процессашта, цун халкъий гІулакхашта США тІагІертта юкъелелхаш хилар бахьан долаш.

АПН политобозреватель.

— ХІара пхелагІбола британски дезал гаргга «къела боанго» лаьца ба, — иштта гІайгІане дувц моттигерча кепайоазоно ший оагІонгахьара, британски парламента общинай палата социальни гІулакхаш дара дешай лаьрхХІа йолча комитето йоах: тори кабинето доал деча шерашка къе баха нах шозза дукхагІа хиннаб.

Официални статистикас лерхІачогІа 1979 шера 4,4 процент хиннача мегта хІанз паччахьалкхен пособей чотагІа баха британски дезал 8,2 процент ба.

СУРТА ТІА: теша жала да Лондоне а иштта мехка дукхача кхыча городашка а нштача суртах: къийзенна саг дІакхайса хІамаш кегаеш воалл.

ТАСС фотохроника.

Кхоана—160 шу дуз сийлахь-воккха йоазонхо Л. Н. Толстой ваьча дийнахьа денз

Л. Н. Толстой юбилейна хетадаь цІей

Старогладовски станице йоккха событи яр. Толстойн юбилейни деношка литературно-фольклорни цІей чакхдаьлар Лев Николаевич геттара къона волаш ваьхача станице.

«Казаки» яхача повеста тІа бувцача дядя Ерошкан хозача Марьянен лаьтта Толстой духхьал дагахьаьда Іац. Укхаза хьакхеллай Лев Николаевича музей. Из хьакхоллача дакъа лаьцад моттигерчен московскии музеяй болхлоша, художникаша.

ЦІей дІадолалу. Аре екаеш, иллеш доах Дубовски культура ЦІен хоро. Ашараш, халхараш... Хьаелл митинг. ДІайха дешаш оал парте райкома хьалхарча секретара П. Г. Коломенске, йоазонхоша. Республика халкъа йоазонхочо А. Бокова могаду станични музее Толстойн книжкай библиотека хьаеллилга, тІаккха цун фонда счетагІа совгІата дІалу «Л. Н. Толстой современникашта дагадоагІарашкара» яха книжка.

Микрофона хьалхашка отт музей хьакхелларех цаІ йола Надежда Михайловна Радченко. ХІанз из яхаш я Херсонски областа Горностаевка яхача юрта.

— ЧІоагІа дика хет сона се укх цІейга хьийха. Іайха хьай деррига а вахар хетадаьча моттигашта гаьна ваьлча мара мадарра кхеталац Даьхе мичахьара хьайолалу. Со укхазара дІаяхяле а, даим дагалатт сона Старогладовски, укх станица бахархой. Са цІагІа Нохч-ГІалгІайчен уголок я, хІаьта тха поселке мел баршта хов со Нохч-ГІалгІайченера йолга, — йоахар Радченкос.

ТІаккха Надежда Михайловнас йийшар моттигерча поэтессайн И. Николаенкой стихаш.

Херсонщине ше яххашехьа а, Радченкос дукха язду моттигерча «Строитель коммунизма» яхача газета тІа дега дукха езача Старогладовски станицах, шийна гара хетача цун бахархойх. Толстойн цІей долча мехка тайп-тайпарча миІингашкара хьабаьхкача Радченкос, Л. Н. Толстойн цІерагІча Старогладовски школа завуча Н. П. Лиховидовас, цар хиннача дешархоша дагалувц дІадаха шераш, Ерригросийски литературни цІейшка коталонаш яьха бераш. Царех я хІанз �чИГУ исторически факультет йоаккхаш йоалла Исраилова Хадижат а.

Педагогаш воспитанникаш кхы а вІаьш гарга эзар Лев Николаевича кхоллама бувзабеннача лехама балхо. Казана юхаметтаоттадаьча цІен хьалхашка багІа ха яха бола станичницаш. Тха хьувзаш, цунах хІамаш еш ба уж... Хьалха санна гулбеннаб уж. ХІаьта юстаро — ловзар латт.

КІезига зрителаш бацар Грознерча самодеятельни художника Исаев Харона персонални выставкана хьалхашка а. Картах хьалъэлла улл Шелковской пионерий ЦІен кружока Кобински юкъерча школерча къонача доакъашхой чеканка. Шийн воспитанникашта уллув ва цар кулгалхо аварец Сагит Исламович Сагитов. Берий балхашка пайда нийцаб Толстойн халкъа дувцарашкарча сюжетех а.

ЦІейга дакъалоацарашта юкъе ба музея болхлой Л. А. Мусаева, З. А. Гудаева, Нохч-ГІалгІайчен вузий доценташ К. Б. Гайтукаеви Ю. Б. Верольскийн. Цар дуккхадар даьд толстовски музей хьакхоллара.

«Кавказо хьакхелларашь» яхача, дуккха шераш хьалха арадаьннача Ю. Б. Верольске сборника тІа укх тайпара мугІараш да: «...Дика хургдар укхаза маярра йола Толстойн музей хьайийлача. Толстой из хилара хьакъ долаш ва». ХІаьта хІанз Старогладовске хьаяь музей йІаьхийгІа хулаш йоагІа тайп-тайпарча экспонаташца, цу даькъе Ю. Б. Верольске вІашагІъеллача ЧИГУ литературни музеера яраш а йолаш.

Сийлахь-воккха йоазонхо Нохч-ГІалгІайчарча наьха дегашка даим вахаш ва.

М. РАМАЗАНОВА.

СУРТАШ ТІА: 1. Л. Н. Толстойн цІерагІча Нохч-ГІалгІай паччахьалкхен университета литературни музея заведующи Н. Портная (юкъеръяр), поэт Иван Минтяк, ЧИГПИ доцент К. Б. Гайтукаев; 2. Л. Н. Толстойна дегІа памятник. Скульптора В. Астапова болх. 3. Старогладовски станице Л. Н. Толстойн музей хьакхелларех цаІ — А. Радченко. 4. Халкъа ансамбль «Эрзи».

В. ЕЛИЗАРОВА сурташ.

ДЕРРИГА ВАХАР—БЕЗАМЕ

Дукха ха яц МагІалбике бахача Бузуркиевгіар Джабранлен Аминатен шоаш безаме цхьана бахаш 50 шу даккхар белгалдаькха. Безаме цхьана бахарал совгІа, цар бархІ дезалхо кхеваьв. ХІаране ше-шийн моттиг хьал а лаьцай цар. Дезалий дезал кхийнаб цу шинне.

Хоасбата Джабраила йоах, эггара кертера дар — дунен тІа машар хилар да. ДІахо дар: сага ираз, вахарлелар, рузкъа сага шийкара да. Из деррига а чулоац дезала даси нанаси луча кхетамо.

Дукха нах хиннаб царцига цу деношка; лоалахой, гаргара нах, бовзаш-безаш бараш. Массавола хьаша безаме тІанйцар Амината а Джабраила а.

Дукхача шерашка шовла вІаши санна уж безаме ба нахаца а. Шоаш безаме болаш мишта баьхаб довзийт цар кхычарга а. Цу шинне вахар кхычарна хьокхам оа.

Укх тІехьарча хана статистикас хьахьокх 15, 20, 25 шу цхьана бахаш даькхха мари сесаги вІашагІкъаьста моттигаш хилар. Психологашта а ма дарра лоацалац дезал бохара бахьан. Цудухьа, дукхача шерашка безаме цхьана баьхача дезалга оаха хет, мишта вІаштІехьадаьннад шун иштта дика хоза уж шераш дІадахьа, аьле. Ховш ма дий дезала юкъе цхьацца эшараш хулалга, хІаьта цу деша де дезар ца хар бахьан долаш дезал дІа-юха бох. Дезал барт тайна бахача хана хинна йола хоза ха йинъялліта йиш яц, эшачоа, дезачоа кхоачамбоацарашта са а тохаш, цаІ шоллагІчо лора а веш, бахараш беха моттиг яц.

Цудухьа Аминатагеи Джабраилагеи даьча хаттара. — мишта вІаштІехь даьннад шун иззал ха иштта хоза барт тайна дІаяхьа, аьлча, цар шинне а цхьа жоп делар, — сабар хиларах. Из да: даьннача гІалата, эшача хІамана сатохар, яхилга.

Мари сесаги тайп-тайларча дезалаша кхебаь ба. ТІаккха, цхьанне кхетам шоллагІчун хьа тІа ца ба а тарлу. Цудухьа, цхьанне сабар хила деза, аьнна хеташ ва Джабраил. ЦІен нана, цІен да санна, дезала юкъе шийн бокъо йолаш я. Шийн яр лакхе оттае гІерташ хпла веза цмар. Лоацца аьлча, дезала юкъе эздел эш.

Мара къамаьл мел ду теркам тІа а бахийта ладувгІаш яьгІар Аминат, тІаккха доккха са а даькхха, аьлар, — аттачох хиннадац тха вахар а. Халонаш а лаинай оаха, бІарга ца гуш фу дисад укх дунен тІа. Моцал а шелал а Іайшай оаха.

КІираш-бетташ арахьа даха дезаш хулар укхан цІава йиш йоацаш, хІана аьлча ер городе балха вар, со юрта маьр даьцен маьр наьнацен цІагІа яр. ВІалла дага а дохацар цунга хІама а аьнна халахетар де. ХІанзарбараш са тоха ловш бац. Сона цу хана ховш дар из иштта балха ца лийлача варгвоацалга. Сатеха дехке яьнна хІама а дац са. Сатехар котт ваьннав, яхаш да вай дай кица, со а яьннай кот. Са хоза дезал оа, царна улув вала, хьехар де цІен да а ва.

Бузуркиевгіар цхьан ханара ба. Уж 1938 шера вІашагІкхиттаб, геттара къона болча хана.

Эггара хьалхара хало яйра царна тІом болабеннача шерашка. Цу хана массадолча советски адамашка а яр хало. Джабраила новкъостал деш вар фронте кхачан продукташ дІакхухьийташ, балха нах арабоахаш. Цул тІехьагІа, культ личность йолча хана къам дахачара дохадир. Цига чІоагІа низкъало хилар царна а кхычарна а. Моцала, шелала дукха зІамига а боккхий а нах байра. Из хІанз дувцаргдац вай.

ТІом а йистебаьлар, котало вайгахьа йолаш, вайнаьха къам а шийн метта юхадера. Дезал а ше-шийн аьттув болча тайпара балха дІаниійсбелар. Йодар маьре яхар, йоалаечо саг йоалайир.

Иштта из цамогаш хинна метта вале а Джабраила денал дехадац. Ди-денгара халкъа боахам тоалуш латт. Джабраила цох а хет шийн ираз.

Укх шовзткъен итт шера улувра дІа ца йоалаш, дика новкъост йолаш хьаенай Аминат.

Аминатен Джабраилен цІагІа каст-каста вІашагІкхет къонгаш, мехкарий, цар бераш, лоалахой. Безаме да из цІа.

А. МАЦИЕВА.

ЮРТАРА ХУВЦАМАШ

Партен паччахьалкхенон лоархІамегІа лоархІаш дола гІулаках да бахархой хьашташ кхоачашдар. ХІаьта цу гІулакха теркам тІабохийташ хилар гуш да Экажкъонгий-Юрта чуваьлча. Дукха хІама хувцаденнад юрта тІехьарча шерашка. Юрта чудобача асфальта наькъа тІа гІолла ДІачуволавелча, дог гІоздоакх гуш долча сурто. Хьалдаьд еттача кирпишкий цІенош, массанахьа а чуйиллай газ, хІаране коа хий да. Барттайна бах укхазара нах.

Царех дукхагІа бараш хьаьнала къахьегаш ба шоай юрта боахаме. Бакъдац цар кулгаллца хьалкхебаьча хьувкъама чам республикерча наха бовзац, аьлча. КІезига къахьийгадац совхоза кулгалхоша а юртарча бахархой хьашташ кхоачашдара. Дукхача наха паргІато енний совхозо хьалъяьча гІишлоша. Дика даьд культура ЦІа а. Шиъ юкъера школа я юрта.

ХІаьта 11 эзар совгІа саг вахача юрта цу шин школах кхоачам-м хилац.

Из лаьрххІа теркам тІабахийта безаш гІулаках да. Цун шин школе хила дезачарел дуккха а дукхагІа да деша уха бераш. Ши смена я школе. ХІаьта а классаш тоъац. Цхьадолча берий ши километр ниъкъ бе беза деша дІа а чу а ухаш.

Иштта да тикай гІулакх а. Ужаш а ерригаш цхьан оагІорахьа нийсъеннай. Из а аьттув болаш дац юрта дехьа оагІорахьа бахача наха. Дукха ба юрта бокхкий нах — пенсионераш. Царна атта дац тІаьдача, шийлача хана иззал гаьна ядача тикашка аха.

Цу гІулакха теркам тІабохийтаргба, аьнна хетт тхона юртарча халкъа депутатий Совета исполнительни комитето.

ЦІена я Экажкъонгий-Юртарча № 1 йолча юкъерча школен коа а чухьнахьа а. Эггара хьалхарчарца яьй укх шера цу школана ремонт а.

Дукха ха яц укх школе Альдиев Мухьмад директоралла хьожаваь. Белгалдаккха деза, керда директор шийн балхах дика кхеташ а, нахаца тарвала ховш а саг волга. Ше хьавенача цу лоаццача юкъа доккхий хувцамаш даьд цо укхаза. Цхьабакъда, деррига кхоачашдаьд аьлча-м, бакъдац, ДІахо де дезараш кхы а дукхагІа да.

— Керда директор веча цІаьхха хувцабелар тха болх, —йоах дукхача хьехархоша. — Шийн балхах дика кхеташ волча сагаца аттагІа да болх дІабахьа. ХІаьта, тха гІулакхаш тІехь-тІехьагІа тоалуш доагІа. Дукха къона хьехархой ба укх школе болх беш. ДукхагІдолча даькъе кердача директора беш бола болх царца бу.

Из да бІарча хьанйцача юрта а цнга бахача къаьстаьстача наха а даьхача толамий, юрт дегІаяра масал.

Р. МУТАЛИЕВ.

Редактор **О. Б. ГАДАБОРШЕВ.**

АКАДЕМИКА М. Д. МИЛЛИОНЩИКОВА ЦІЕРАГІЧА КЪАХЬЕГАМА ЦІЕЧА БАЙРАККХА ОРДЕНА ГРОЗНЕНСКИ МЕХКДАЬТТА ИНСТИТУТО

1988—1989 дешара шера дийнахьарчен сайрийнарчен подготовительни отделене деша нах дІаэц.

Подготовительни отделене дІаэц 2 шерал кІезигаГІа йоацаш балха стаж йола халкъа боахама еррнгача отраслей хьалха латта болхлой, колхозхой (цу стажах уж дешабоахкийтача предприятешка хадданза цхьан шера болх баь а болаш), 1987 шера ноябрера денз 1989 январь тІакхаччалца йолча юкъа СССР Герзацарча Низашкара мукъабовлийта кагий нах.

Подготовительни отделене дешабоагІараша хьачулу:

а) ректора цІерагІа заявлени;

б) предприяте кулгалхочо, эскара даькъа командира енна направлене;

в) юкъерча образованех дола документ (подлинникагІа);

г) производственни характеристика;

д) унахцІена хиларах йола медицински справка (форма 086у);

е) къахьегама книжка копи;

ж) 3х4 сантиметра боараме 8 сурт (сурт хила деза керта тІа тилла хІама йоацаш).

Заявленеш хьанйю: дийнахьарча отделене 1988 шера 1 октябре денз 10 ноябре кхаччалца, сайрийнарча отделене 1988 шера 15 сентябре кхаччалца.

Собеседовани хул математикаш, физикаш лаьца, технологически факультете водачоа математикаш, химех лаьца.

Подготовительни отделенера йистевалара экзаменаш толаме дІаенна нах института цхьоалагІча курсе дІаязбу шоаш хержача специальностагІа. конкурс а йоацаш.

Дийнахьарча подготовительни отделене дешабоагІарашта бетта 40 сом стипенди лу, езарашта общежите моттиг а лу.

Институто конкурс йоацаш мехка медицински вузашта йолча дийнахьарча подготовительни отделене деша нах дІаэц.

Деша нах дІаэцарах дар ха йиш я укх адресагІа: г. Грозный, Революце проспект, 21, комната 2-24, 2-26 (дешара керттера корпус), телефон 936-174.

№ 22 йолча юкъерча профессионально-технически училища 1988—89 дешара шера дешархой дІаэц

Училища автотранспортни предприятешта лаьрхІа укх специальностех лакха квалификаци йола специалисташ кийчбу:

1. Автомобилашта ремонт яра вола слесарь, автомобила водитель — дешара ха — 1 шу.

2. Электросварщик, автомобила водитель — дешара ха — 1 шу.

3. Производства тІера а воаккхаш «ВС» категорех йолча автотранспортни средствай водитель, — дешара ха — 5 бутт.

4. «ВС» категорех йолча автотранспортни средствай водитель — сайрийна Іомабара, дешара ха— 5 бутт, дІаэц Советски Эскара мугІарашка гІулаках даь баьннараш. (Сайранара дешар мах тела безаш да).

Училище деша багІарашта 30 сом стипенди тел, дикача общежитеца Іалашбу. Училища тІехдика чакхъяьккхараш мехка лакхерча а юкъерча а дешара заведенешка деша хьежабу.

Занятеш йолалу 15 сентябре, 1 октябре, 15 октябре, 1 ноябре.

Училище деша овтташ ер каьхаташ эш:

1. Паспорт.

2. Дешарах дола документ.

3. Водителашта лаьрхІа медицински справка.

4. Ялх сурт (3х4 бустам болаш).

Тха адрес: 15 молсовхоз, Центральни усадьба, СПТУ-22. «Центральни рынкерча» автостанцера рейсови автобусаца дІаваха веза. Телефон: 5-45-2-21, е 5-45-2-17.

ТЕЛЕВИДЕНИ

8 СЕНТЯБРЬ,

ЕРА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Футбол. Европейски кубкаш. Перерыве — (9.25)— Кердадараш.
16.00, 17.00 — Кердадараш.
16.15 — «Пектусанера Кзсоне кхаччалца». КНДР-ах йола кинопрограмма.
17.05 — «Осьминожкаш». Мультипликационни фильм.
17.15 — «Ялхайтта шерага кхаччалца а боккхагІа бараш а».
18.00 — Музыкальни сокровищница. С. Прокофьев. «Ромео и Джульетта». яхача балета фрагменташ.
18.45, 22.50 — Тахан дунен тІа.
19.05 — Боккхагібаршта дола мультипликационни фильмаш: «Укротитель», «Ромашках йола притча», «Оалхазарий дунен тІа».
19.30 — «Резонанс». «Мишта хьалдергда европейски цІа?», Ведущи — политически обозреватель Г. И. Зубков.
20.45 — Халкъа мелодеш.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «С. Рахманинова еррига симфонеш». Шоллагіа симфони.
23.00 — Музеяшкен восточни залашкен гІолла. «Эрсий художественни культура 1000 шу дизар» яха выставка. СССР художествай Академе.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Москве гІолла ниъкъ бар. Хьалха Неглинна яха хий ихача гІолла». Документальни фильм.
8.35, 9.35 — Природоведени. 3 класс. Хьунагіа гІолла вода со.
9.05 — Испански мотт. 1-гІча шера Іомабаршта.
10.05 — Іилма-популярни фильмаш: «Хоза а тамашийна а дар», «Кристаллаш».
10.35, 11.35 — Биологи. 7 класс. Мичахьа дах долха хиш?
11.05 — Испански мотт. 2-ча шера Іомабаршта
12.05 — «Вай берашта дола цІа». Художественни фильм. 3-гІеи 4-гІеи сереш.
14.05, 23.50 — Кердадараш.
17.45 — Кердадараш (гІалгІай меттала).
17.50 — «Каунас массаза а Каунас я». «Великие Луки». Телефильмаш.
18.40 — «Бера ханара сигале». Концерт.
19.15 — «Нохч-ГІалгІайче». Информационни программа.
19.30 — «Фу де могаргда юхьанцарчоа?». (Назрановски триотажни фабрика юхьанцарча партийни организаце балхах), (гІалгІай меттала).
20.00 — «Бийса сатийна хийла шун, бераш». «Дядя Степа— милиционер». Мультипликационни фильм. 2-гІа дакъа.
20.15 — «Буревестникаш йола легенда». 3-гІа передача.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Вай берашта дола цІа». 3-гІеи 4-гІеи сери (Болгари).

9 СЕНТЯБРЬ,

ШІАЬРАСКА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минут.
8.35 — Мультипликационни фильмаш: «Кіарцхалаш доахка нетар тІаювха хьаихий хурсий», «Веселая карусель». «Мишта кІоагача иннхар пилла».
9.05 — Л. Н. Толстой ваьв 160 шу дузаш. Документальни фильмаш. «Ясни Поляне», «Лев Толстой Крыме».
9.45, 15.30, 17.00 — Кердадараш.
9.55 — Халкъа мелодеш.
15.45 — Ленинградски телевидене программа.
17.05 — Болгаре Халкъа Республика программа.
18.05 — «Колодец» яха мультипликационни фильма премьера.
18.15 — Вай беш.
18.45 — Тахан дунен тІа.
19.05 — «Антуальни объективе». «Ден сердалагІа...», яхача теловизионни документальни фильма премьера. Таджикистанерча атеистически пропаганда проблемах.
19.35 — Дезала экран. «Іомапе халхар де». Художественни фильм.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Ясни Поляна иллеш».
22.25 — «Взгляд». Сайрийнара информационно-музыкальни программа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Іуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Москве гІолла ниъкъ бар. Воровске улица». Документальни фильм.
8.35, 9.45 — Литература. 4 класс. Загадка.
8.55 — «Суздаль». Іилма-популярни фильм.
9.05 — Английски мотт. 1-гІча шера Іомабаршта.
9.35 — «Кара-даг». Іилма-популярни фильм.
10.05 — СПТУ дешархошта. Астрономи. Астрономе керттера методаш.
10.35, 11.35 — Эрсий былинай турпалаш. 5 класс.
11.05 — Английски мотт. 2-гІча шера Іомабаршта.
12.05 — «Вай берашта дола цІа». Художественни фильм. 5-гІа сери (Болгари).
13.05, 22.50 — Кердадараш.
17.35 — Кердадараш (нохчий меттала).
17.40 — «Алкаголи ниъ дарі», «Пропасть». Іилма-популярни фильмаш.
18.10 — «Нохч-ГІалгІайче». Информационни программа.
18.25 — Хоккей. СССР чемпионат. «Динамо» (Рига) — «Динамо» (Москва). Ригера трансляци. Перерыве (19.05)— «Нагахьа санна могаш хила безам бале». «Бутейнко дыхательни гимнастика» Перерыве (19.50) — «Бийса сатийна хийла шун, бераш. «Цап Царапыча дола иллі».
20.45 — Грузински Паччахьалкхен филармоне «Колхети» яха фольклорни ансамбль я выступленеи ер.
21.00 — «Ха».
21.40 — Перестройка прожектор.
21.50 — «Вай берашта дола цІа». Художественни фильм. 5-гІа сери (Болгари).

РАДИО

8 СЕНТЯБРЬ,

ЕРА

7.45 — ДегІаухалга сихделга юхаувзаш.
7.57 — 8.00 — Передачай программа. Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.27 — Передачай программа.
8.30 — «Интернационализм— вай вахара закон» (гІалгІай меттала).
8.50 — 9.00 — Музыка.
11.15 — «Патриот» (нохчий меттала).
11.30 — «Госприемна: гІуланхаши проблемаши» (нохчий меттала).
11.45 — 12.00 — Болхлочоа хетар.
15.15 — 15.30 — «Фермашта-кхоачамхиллая доаньар» (гІалгІай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Къамаьл ду района радиос. Ведана районера передача (нохчий меттала).
17.31 — Юрта боахаме хьалхалаттарашта дола концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — 19.00 — «УнахцІено» яха радиожурнал (нохчий меттала).

9 СЕНТЯБРЬ,

ПІАЬРАСКА

7.45 — 8.00 — «Сельские зори». Хаоттам.
8.15 — Республикански газетий обзор.
8.25 — Передачай программа.
8.30 — Специалиста хьехамаш (нохчий меттала).
8.45 — 9.00 — «Динал — предприяте чухьежа кийзга» (гІалгІай меттала).
11.15 — 12.00 — «Керда цІераш» яхача циклацара передача.
15.15 — 15.30 — К. Чахкиева «Аьстамара вахар» яха дувцар (гІалгІай меттала).
17.15 — Передачай программа. Хаоттам.
17.16 — Парторганизацешкара отчеташ хоржамаш. «Хано дІадех хувцамаш хулга» (гІалгІай меттала).
17.31 — «ЦІе сийгаш» (гІалгІай меттала).
17.46 — Доттагіала концерт.
18.00 — Керда хоамаш.
18.30 — Объявленеш.
18.40 — 19.00 — «Вахара хьисап — советски (нохчий меттала).

Тахан республике гІоллеи Грозней хувцалуш морхаш а йолаш, делкъел тІехьагІа догІа а делхаш, малхбузехьара секунде 3—8 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура республике 20 — 25. Грозне 23—25 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, догІа а делхаш, тайп-тайпарча оагІонашкахьара секунде 3—7 метр чІоагІа мух а хьекхаш хилеи фегара температура бийсана 9—14, дийнахьа 17—22 градус йІовхал йолаш хилеи тарлу.

Метеостанця.

ХЬАМСАРА НОВКЪОСТИЙ!

ДІАДОЛАДЕННАД 1989 ШЕРА «СЕРДАЛО» ГАЗЕТ ЯЗДАЙТАЛГА

Газет язду «Союзпечата» ерригача отделенешкеи агентствашкеи, предприятешкарча, учрежденешкарча, организацешкарча общественни уполномоченнеша.

Шера газет яздайтара мах 4 соми 8 кепиги ба. Из кхо ца деш, кхоаненга дехкаш тІехьа а ца доахаш, ханнахьа «Сердало» яздайта шоашта!

ЦІЕРАШ ЙОАГ

Чоалхане эттачá экологически хьалах лаьца г. Грозне дукха дувц, яз а ду. Цхьабакъда из проблема хьалха санна кІоарглуш я, наьха дегашка а латт.

Араювлача газага фо бІех ца дайта Грозненски горисполкома баьча соцамо бокъо лац цІераш йоагае, кхыйола бІеха хІамаш йоагае а. Цу гІулакха тІахьожам лоаттабе аьнна тІадиллад милице органашта, царна бокъонашеннай бехке баршта доагІар де аьнна, нагахьа санна, цар кІураца фо бІехдой.

Бакъдар аьлча, горисполкома баь соцам кхоачашбац, цунна тІахьожам а лоаттабац. Кхыча тайпара аьлча, Іуйрен сайрен ханашка города лакхе цІерех бувла сийна кІур хул. Цу кІурах хьаювлача хьажо новкъарле ю дукнхача вІаштІаръяьча квартирашка бахача наха, цу гІулакхо кІезигъю кислород.

Цу тайпара хІамаш гуш да къаьстта чІоагІа Ленински районе. Уж ца эша гІулакхаш юкъера дІадахара милице инспекторашн дружинникашн болх беш бац лакхехьа хьоахабаь соцам кхоачашбара тІехьа.

М. ФЕДЯНИН.

ТХА АДРЕС: 364907, г. Грозный, Маяковске, ул. 92. Телефонаш: редактора — 2-45-57; редактора заместителя — 2-85-07; бекхтохама секретара — 2-84-68; отделий: партийни вахара — 2-53-12, промышленностеи транспортеи — 2-75-81, 2-65-01; юрта боахама — 2-37-84, 2-90-66; культура — 2-64-75, 2-75-78; письмой — 2-85-64; машинописни бюро — 2-89-51; корректорски — 2-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907 г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 2-45-57; заместителя редактора — 2-85-07; ответственного секретаря — 2-84-68; отделов: партийной жизни — 2-53-12, 2-54-04; промышленности и транспорта — 2-75-81, 2-65-01; сельского хозяйства — 2-90-66, 2-47-84; культуры — 2-64-75, 2-75-78; писем — 2-85-64; машинописное бюро — 2-89-51; корректорская — 2-89-88.

Газет арадувл шинареи, ереи, шоаттеи деношка

СФ05247. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 2997.